

2.4 - ALGUNS ASPECTES SIGNIFICATIUS.

Un cop hem vist l'evolució que a grans trets, i seguint sempre la pauta marcada pels jaciments més ben coneguts, segueix el poblament de la comarca del Maresme en aquest període, val la pena remarcar alguns aspectes més concrets, molt significatius, que la visió en conjunt ràpida no ens ha permès aprofundir. En algun cas correm el perill de repetir allò que ja hem plantejat, però creiem que val la pena fer una nova visió global d'aquests factors, doncs a partir de la seva avaluació conjunta és més fàcil interpretar la seva evolució.

En concret els aspectes que volem destacar són els següents:

- 2.4.1: El problema de la filiació indígena/romana dels jaciments d'època republicana.
- 2.4.2: Les sitges.
- 2.4.3: Els forns d'àmfores i ceràmica del s. I a.C.
- 2.4.4: La pervivència de l'hàbitat entre l'Ibèric Final i l'Alt Imperi. Alguns exemples significatius.
- 2.4.5: Les *villae*.

2.4.1 - EL PROBLEMA DE LA FILIACIÓ INDÍGENA-ROMANA DELS JACIMENTS D'EPOCA REPUBLICANA.

Aquest tema sens dubte és central en la comprensió de l'evolució del poblament, i del fenomen de la romanització, en aquest territori.

La qüestió, evidentment, no és sencilla.

Des d'un punt de vista arqueològic, semblaria més fàcil demostrar que bona part dels jaciments que hem tractat són de filiació indígena, doncs presenten un conjunt de característiques de cultura material que ja trobàvem en els *oppida* i hàbitats de l'ibèric ple, que no pas de filiació Itàlica o romana. De fet, el problema arqueològic per demostrar l'origen Itàlic de determinats grups poblacionals és complicat (les importacions no poden marcar per elles mateixes la pauta, doncs són fruit de l'activitat comercial i com a tals no del tot representatives de la filiació d'aquell que les poseeix), i cal evaluar diverses variables per poder establir aquests orígens.

Paradoxalment, però, el problema ha estat plantejat a l'inrevés: s'ha acceptat l'origen forani dels pobladors de bona part dels hàbitats d'aquest moment, i cal demostrar que molts d'ells són d'origen autòcton.

El perquè s'ha arribat a aquest punt és relativament fàcil d'establir.

Es evident que la societat d'època Alt-Imperial al Maresme demostra un grau de romanització elevadíssim (PREVOSTI 1981a). L'excavació de *villae* Alt i Baix-Imperials a la comarca, algunes de veritablement espectaculars (com Torre Llauder, Cal Ros de les Cabres, etc..), va mostrar ja fa molts anys com el Maresme en època romana havia estat un lloc fortament transformat, on s'havia desenvolupat (amb totes les seves manifestacions arquitectòniques i artístiques) alguns dels elements més característics de la "civilització romana".

A aquestes dades, sorgides de les actuacions arqueològiques, calia afegir-hi el que es coneixia a través de les fonts literàries (la fundació de ciutats, la producció de vi laietà, etc..), dades literàries que també s'anaren confirmant (excavació de forns, localització de testars, primeres actuacions arqueològiques a les ciutats romanes de la costa, etc..).

Si aquestes dades es contrasten amb el coneixement encara reduït que es tenia de molts aspectes de la cultura ibèrica (especialment de les seves pautes d'ocupació del territori, que comportaven una forta implantació d'assentaments en zones de plana i vessant, allunyades del simple model d'hàbitat enturonat o en alçada (SANMARTI 1986), però que aleshores encara no es coneixien), es fàcil entendre com s'acabà configurant un model que considerà l'hàbitat en alçada com ibèric (autòcton), i el de plana com a romà (Itàlic).

El problema, evidentment, no és senzill, doncs si bé per un costat alguns d'aquests elements són fàcilment rebatibles

(hi ha hàbitat de plana de l'ibèric ple), no podem negar que l'elevat grau de romanització de la comarca que ens apareix ja en època Alt-Imperial (primerenca), ha de suposar una forta intervenció romana a la zona, i una presència mínima de nouvinguts. Cal per tant intentar filar prim en aquesta qüestió.

El primer problema greu que es planteja és resoldre una qüestió que ha estat plantejada sovint pels investigadors (per exemple a GARCIA 1990 p. 295), respecte a la possibilitat de diferenciar una cultura material autòctona (ibèrica tardana) d'una cultura material Itàlica o forànea. Sembla clar que la presència en jaciments d'aquesta època de peces ceràmiques de procedència Itàlica de vaixel·la fina (és a dir, bàsicament Campanianes) així com d'altres productes de consum que podem considerar d'un cert luxe (com el vi Itàlic), no poden ser considerats decisius pel que fa a establir la filiació dels seus ocupants. Les ceràmiques Campanianes i l'àmfora Itàlica es troben en proporcions importants en assentaments clars ibèrics (per exemple als *oppida*), i per tant no és un índici suficient per diferenciar uns jaciments dels altres. En canvi, la forta presència d'aquestes importacions en contextes indígenes sí que és un índici clar del fort contacte que hi havia entre uns i altres, amb unes relacions d'intercanvi molt importants.

Cas apart mereixen altres productes, com per exemple la ceràmica comuna Itàlica, que ha estat considerat per alguns autors (PUJOL-GARCIA 1985 p. 134) com un element més significatiu, que no fou importat pels ibers. Significativament, però, aquests productes també s'han trobat a alguns *oppida* i jaciments amb important presència indígena (se n'ha trobat al Turó de Montgat (1.1), Riera de Teià (3.2), Alella Autopista (4.4), Alzina Surera-Can Tolrà (10.8), Can Modolell I (12.8), Burriac, Sitges de la Por (13.9), Camí de Vista Alegre (14.3), Can Balençó (13.17), Can Bada (14.9), Ca'n Jordi (16.10), Torre dels Encantats (20.3)).

Difícilment, doncs, es pot trobar algun element mobiliar que per ell mateix pugui ser índici clar d'una presència Itàlica (si bé hi ha alguns elements més significatius que altres: per exemple la troballa de grafits llatins en cru, elements d'origen militar (puntes de *pilum*, bales de fona amb inscripció), l'estrigil i la tauleta de cera apareguda a Burriac, la presència de lluernes republicanes -molt escasses a la comarca-, etc..). Cal cercar per tant conjunts d'elements que puguin ser més indicatius d'un origen forani que no pas autòcton¹.

¹ En aquest sentit caldria valorar especialment les proporcions entre un tipus de material i l'altre. Malauradament, fins fa poc eren ben poques les intervencions arqueològiques on s'havia recollit sistemàticament el material i per tant on es podien efectuar aquests càlculs de proporcions (especialment pel que fa al material comú). Les darreres intervencions ja ho permeten (Can Balençó, Camí de

Un element que podria ser molt significatiu és el tipus de vivenda i de construcció, amb algunes característiques que clarament corresponen a la tradició Itàlica (per exemple la cobertura en tègula, i els paviments en *opus signinum*). Sabem, però, que la cobertura en tègula és adoptada pels hàbitats indígenes, i el mateix pot pensar-se d'alguns paviments de *signinum* (per exemple els que trobem a **Can Torradeta** (9.7) o els de **Cal Ros de les Cabres** (3.6)). Per tant, també a nivell constructiu caldrà cercar conjunts constructius que permetin identificar uns habitants d'origen forani.

Pel que fa a l'hàbitat concentrat tenim identificat en un indret aquest conjunt d'elements foranis: la ciutat d'*Iluro*, amb tota una xarxa de clavegueres construïdes en època fundacional, i amb algunes *domus* republicanes ben identificades, permet establir l'origen forani d'almenys un grup dels seus habitants. Pel que fa a l'hàbitat dispers, en canvi, no tenim per al període republicà aquest conjunt d'elements significatius. Com veurem en l'apartat dedicat a les *villae* (apartat 2.4.5), les estructures que arquitectònicament podem qualificar de vil·la no apareixen al Maresme fins època d'August (o posterior), i aquest model Itàlic d'hàbitat dispers no s'extén a la comarca fins a l'Alt Imperi.

Un cas similar trobarem pel que fa als forns d'àmfores (apartat 2.4.3), on el seu origen romà es veu qüestionat per l'existència en quasi tots els casos de clars precedents de poblament ibèric al lloc.

Per tant, a nivell d'estructures d'habitació o producció, no podem identificar tampoc elements clarament atribuïbles a un origen Itàlic dels seus pobladors, i caldrà cercar la combinació d'un conjunt de característiques que permetin pensar més en una filiació o en una altre, sense elements que per si sols siguin decisius.

Pel que fa a la filiació ibèrica, el problema és similar. Hi ha elements de la cultura material indígena que formaven part del conjunt de productes que es comercialitzaven a la comarca en època republicana, fos quin fos l'origen de l'individu que l'adquiria. Aquest pot ser el cas de la ceràmica comuna ibèrica, la grisa Emportiana, els productes que contenia l'àmfora ibèrica, etc... Hi ha, però, alguns elements més dubtosos, que no sembla tan clar que puguin ser atribuïts a una circulació tan ampla. Em refereixo en concret a les imitacions de peces de ceràmica fina importada, i sobretot a la ceràmica ibèrica a mà. Si bé no són productes que no puguin circular en contextes Itàlics, les imitacions de peces fines importades (bàsicament Campanianes), especialment si són del tipus més groller de Can Madà (GARCIA-PUJOL 1985 p. 59), fan pensar més aviat en un tipus d'usuari de filiació indígena. De fet la proporció en que apareix aquest tipus de productes en hàbitats clars indígenes (com els polbats) és significativa (superant en

Vista Alegre, Can Bada, etc..), i els resultats són prou significatius.

alguns casos els propis productes importats que s'imiten). També les imitacions d'àmfora Itàlica que comencen a sorgir en època ibèrica final (Dressel 1, Lamboglia 2), especialment les primeres produccions realitzades amb tècnica indígena de cocció (pasta sandvitx), són productes més atribuïbles a un contexte ibèric que no pas Itàlic, especialment pel que fa referència als centres productors d'aquests envasos (doncs el consum pot ser més extès).

Pel que fa a la ceràmica ibèrica a mà, el seu origen i la seva funció difícilment s'expliquen en un contexte Itàlic. La ceràmica a mà és d'origen autòcton, es fa quan es necessita, no hi ha una infraestructura de producció i comercialització com en les altres produccions ceràmiques. La troballa de ceràmica ibèrica a mà en un jaciment (especialment les seves formes més corrents, urnes, olles exvasades, amb perfil en "S", etc..) és un indicatiu significatiu de la presència d'ibers al lloc.

També en aquest cas, però, serà millor valorar el conjunt de materials. Cal mirar quins són els productes majoritaris, quines proporcions hi ha de cadascun, etc... Es perillós guiar-se sols per un tipus de producte (fins i tot en el cas de la ceràmica ibèrica a mà), i cal valorar-ne tot el conjunt. Algun element adicional també pot servir de guia (existència de grafitos ibèrics, presència de fusaioles, etc. elements que considerem de clara filiació ibèrica).

Aquest problema és relativament senzill de solucionar quan parlem d'un jaciment ben excavat (tant pel que fa a la superfície, com a la identificació d'una mínima estratigrafia -com és el cas de **Can Balençó** (13.17)-), però és més difícil de valorar quan parlem de jaciments excavats d'antic (dels quals sovint coneixem una part ínfima dels materials) o quan es tracta de jaciments coneguts en superfície. En aquests casos sempre la valoració del conjunt serà complicada, i més arriscada (i en casos d'aquest tipus la presència de materials com la ceràmica ibèrica a mà pot ser un indicatiu fonamental).

Pel que fa a elements constructius o arquitectònics, també trobem elements significatius, si bé no totalment decisius. És el cas per exemple dels murs de pedres irregulars lligats amb fang. Si bé poden donar-se en contextes romans (o posteriors, doncs no deixa de ser un mètode constructiu sòlid i senzill), l'origen d'aquest tipus de construccions correspon a una tradició autòctona, plenament testimoniada en els poblats ibèrics. El mateix podem dir dels paviments de terra batuda. Se'n troba en contextes romans, però correspon més aviat a una tradició local (o almenys caldria esperar en un hàbitat Itàlic la seva alternança amb paviments més elaborats, com els d'*opus signinum*).

Un altre element significatiu és la presència de sitges. Tot i que es troben sitges en contextes romans (tant Alt com Baix-Imperials) aquest sistema d'emmagatzematge és d'origen autòcton, que va poder ser adoptat pels romans, però que respón inicialment a una tradició local. Per tant la seva

presència en un jaciment republicà ha de ser més indicativa d'una filiació indígena que no pas Itàlica.

Si ens fixem en tots aquests elements que tant ràpidament hem esbossat, veurem com practicament cap d'ells pot ser considerat per si sol com a decisiu per a establir la filiació dels habitants d'un lloc. Ara bé, això no vol dir que no pugui establir-se aquesta filiació. La combinació d'aquests elements, i l'observació de la preponderància dels elements més significatius d'un tipus de filiació sobre l'altre en nombrosos jaciments, és una tasca factible, i per tant és possible identificar amb un grau molt alt de probabilitat aquesta filiació (sobretot quan aquestes observacions no és realitzen sobre un reduït nombre de jaciments, sinó sobre un ampli conjunt).

En l'inventari de jaciments que hem anat presentant, hem pogut veure com algun d'aquests conjunts era clarament representat en diversos jaciments. **Can Balençó** (13.17) és clarament un hàbitat indígena, ibèric, que presenta associades totes aquestes característiques: murs lligats amb fang, paviments de terra batuda, llars de foc de factura ibèrica, ceràmica comuna majoritària ibèrica, presència de ceràmica a mà, presència d'un alt percentatge d'imitacions locals de ceràmica fina, etc...

Aquest mateix conjunt (que a Can Balençó trobem representat de manera clara dona't que el jaciment no tingué una fase Alt-Imperial) pot identificar-se en molts altres jaciments que no tenen un origen dins l'ibèric ple, sinó que, com les estructures excavades a Can Balençó, corresponen a jaciments de fundació dins l'ibèric final: **Cal Ros de les Cabres, Riera de Teià, Alella Autopista, Vinya del Sr. Mañas, Poblat a 200 m. del Cementiri, Sitges de la Por, Can Modolell II, Figuera Major, Baixada de St. Simó 13,** etc.

Aquests mateixos elements els trobem en jaciments que ja tenien un origen dins l'ibèric ple i que perviuen en època republicana (**Burriac, Turó de Montgat, Can Llinàs, Can Teixidor-La Serreta, Can vilà, Camí de Vista Alegre, Forns de Sta. Cecília, Can Bartomeu, Can Grandia, Turó de Dos Pins, Can Jordi, la Torre dels Encantats, El Roser-Mujal,** etc..).

També coneixem conjunts on predominen de manera clara els indicis ibèrics, on sovint hi trobem sitges i en algun cas estrats ibèrics. Es tracta de casos com **Gran Via, Sta. Anna, Pont de Premià, Jardí Park, Rajoleria Robert, Can Torradeta, Sant Cristofor de Cabrils, La Guardiola, Can Notxa, Can Madà, Can Bada, Can Majoral, Prop del Torrent de la Pólvara, Torrent de les Piques, Pla dels Capellans, Camí de la Geganta, 20000A-2000B, Horta Fassina, Sot d'en Merola, Mas Roger,** etc..

Finalment, i ja a títol indicatiu, hem de destacar el gran nombre de jaciments on ha aparegut ceràmica ibèrica a mà (que hem recollit en el Mapa 23c i 23d). Tot i que com ja hem dit la seva presència en un jaciment per si sola no pot

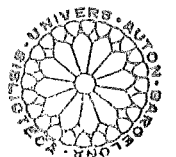
ser considerada un índex decisiu en l'establiment de la filiació dels seus ocupants, la seva tan àmplia presència en els jaciments d'època republicana de la comarca no pot deixar de ser valorat com un índex clar de la difusió de la cultura material indígena en aquests nuclis. En molts casos són assentaments clarament ibèrics. En altres no en tenim prou dades, però és molt possible. En tot cas, però, és una dada altament significativa de la presència de productes típicament ibèrics, pràcticament no comercialitzats, en un gran nombre de jaciments d'aquest moment, bé indicatius de l'origen d'una part o de tots els habitants del lloc, bé indicatius de l'estret contacte que mantenien amb nucli indígena. En resum, indicatius que l'ocupació majoritària d'aquestes zones era d'arrel indígena.

Els jaciments on apareix ceràmica ibèrica a mà són: Turó de Montgat (1.1), Riera de Teià (3.2), Cal Ros de les Cabres (3.6), La Serreta (4.2), Alella Autopista (4.4), Can Llinàs (4.5), Vinya d'en Tito Serra (4.6), Vinya del Sr. Mañás (4.8), Club de Tennis Barcelona (5.3), Gran Via (6.3), Vapor Vell, Can Vilà (7.1), Cadira del Bisbe (7.2), Las Pergolas (7.4), La Bobila (7.5), Isla Fantasia (7.6), Sta. Anna-Can Nolla (7.7), Pont de Premià (7.8), Can Roig (7.13), Jardí Park (7.14), Sot del Pi (7.3), Rajoleria Robert (8.1), Cementiri de Vilassar de Dalt (9.3), St. Crist de Vilassar (9.6), Can Alsina (9.8), Prop de Cal Abril (10.3), La Llobatera (10.5), Camí del Cementiri (10.6), Poblat a 200 m. del Cementiri (10.7), Alzina Surera-Can Tolrà (10.8), Turó Gros de Cèllec (11.1), Burriac (12.1), Can Rodón de l'Hort (12.2), Necròpolis de Dos Pins (12.3), Hàbitat del Turó de Dos Pins (12.4), Can Grandia (12.5), Can Modolell I (12.8), Montcabrer (12.10), Turó de l'Infern (12.11), La Guardiola (12.13), Cementiri de Cabrera (12.16), Can Carbonell (12.20), Can Bartrina (12.25), Can Notxa (13.3), Sitges de la Por (13.9), Can Martí de la Pujada (13.14), Can Balencó (13.17), Camí de Vista Alegre (14.5), Propietat del Sr. Farina (14.7), Can Bada (14.9), Can Majoral (14.10), Turó de Miró (14.15), Can Rafart (14.16), Viviers Municipals (14.21), Figuera Major (14.25), Turó d'en Dorí (14.32), Vessant Sud de Can Tunyi (14.34), Torre Llauder (14.35), Can Summers (14.36), Pla dels Capellans (14.37), Baixada de St. Simó 13 (14.43), Muntanya de Montalt (16.7), Molí d'en Gibert (16.8), Can Sus (18.1), Les Planes (18.2), Turó del Castellar (18.4), Carena de Can Collet (19.3), Puig Pedrós (19.4), Turó del Vent (19.5), Horta Fassina (20.1), Torre dels Encantats (20.3), Camí de l'Ermida del Remei (21.2), Ca'l Bisbe (22.2), Can Niella (22.3), Forn del Morer (24.3), Puig Castell (25.2), El Roser-Mujal (26.2), Sot d'en Merola (27.2), Mas Roger (27.5).

També s'ha trobat ceràmica ibèrica a mà al nucli romà d'*Iluro*.

Si bé la troballa de ceràmica ibèrica a mà no implica amb total seguretat que es tracta de jaciments d'origen ibèric (però tampoc la seva absència ho contradiu), cal dir que aquest gran nombre de jaciments que presenten ceràmica

ibèrica a mà, amb cronologia republicana, no poden deixar d'indicar-nos que el poblament majoritari a la comarca, en aquest moment, fou el d'origen ibèric. Com sempre, preferim referir-nos a conjunts, i no a troballes puntuals, i en aquest cas el conjunt, almenys des del nostre punt de vist, és ben significatiu.

UNIVERSITAT AUTONOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE LLETRES
DPT. D'HISTORIA DE LES SOCIETATS PRE-CAPITALISTES
I D'ANTROPOLOGIA SOCIAL

EL TERRITORI DEL MARESME EN EPOCA REPUBLICANA
(s. III - I a.C.): ESTUDI D'ARQUEOMORFOLOGIA
I HISTORIA.

TESI DE DOCTORAT

Vol. II

Oriol OLESTI i VILA
BARCELONA 1992
Director: Alberto PRIETO.

2.4.2 - LES SITGES

Si bé ja hem anat veient l'evolució que segueixen els jaciments que presenten sitges, val la pena recollir de manera unitària el conjunt de sitges que coneixem per poder així destacar-ne algunes característiques comunes.

- Sitges amortitzades a l'ibèric ple.

Coneixem una sitja de la **Cadira del Bisbe** (7.2), una de **Can Grandia** (12.5), dues de **Can Modolell I** (12.8), una del **Pla dels Matxos** (13.13), i el primer grup de les sitges del **Turó del Vent** (19.5) que corresponen al poblat amb fossar.

Excepte en el cas del **Turó del Vent**, on la seva amortització coincideix amb una fase de profundes reformes al poblat i la construcció d'una muralla, el reste d'amortitzacions de sitges d'aquest moment sembla correspondre a fenòmens puntuals, doncs en aquests jaciments es segueixen trobant sitges amortitzades amb posterioritat a aquest moment. La manca d'un fenomen generalitzat d'amortitzacions, i la continuïtat general dels conjunts de sitges d'aquests jaciments, ens permeten pensar que aquestes amortitzacions es deuen a un fenomen puntual en cada cas, molt probablement relacionat amb la pròpia vida útil de l'estructura de la sitja.

- Sitges amortitzades a finals de s. III - Mitjans de s. II a.C..

En aquest moment tenim constatat un fenomen d'amortitzacions generalitzades de sitges. Cal dir que les cronologies d'aquestes amortitzacions ja les hem anat presentant al parlar de l'evolució general del poblament, i que la seva delimitació no és sempre del tot possible donat que és un període difícil de datar amb precisió. Podem diferenciar-ne dos grups:

- Sitges amortitzades entre finals de s. III a.c. i la meitat de s. II a.C.. Aquestes sitges són: el petit grup de **Can Teixidor** (3.5) (com a mínim dues), 6 sitges a la **Cadira del Bisbe** (7.2), 18 sitges a **Can Bartomeu** (12.6), el grup principal de sitges de **Can Modolell I** (12.8), les nº 1 i 3 de **Can Jordi** (16.10), tot el conjunt de **Turó del Vent** (19.5) de la segona fase del poblat (moment on l'àrea destinada a l'emmagatzematge en sitges és molt superior a l'àrea d'habitació), i tot el conjunt de **Ca'l Bisbe** (22.2) (de les quals se n'ha excavat una però se'n coneixen més).

Totes aquestes sitges són amortitzades amb materials que daten d'un moment entorn el final del s. III a.C. i la 1ª meitat del s. II a.C..

- Sitges que podem considerar que s'amortitzen a mitjans de s. II a.C., o potser ja en el tercer quart, són: una sitja de **Can Grandia** (12.5) de les que apareix sota una habitació -que només presenta Campaniana A-, les nª 30-35 de **Can**

Modolell I (12.9), les n° 3 i 5 de **Can Jordi** (16.10), i les del darrer conjunt del **Turó del Vent** (19.5), que corresponen al moment final del poblat, situat en les darreres investigacions entorn a aquest moment.

Aquest conjunt de sitges que s'amortitzen des de finals de s. III a.C. i fins mitjans o tercer quart de s. II a.C. presenta un problema comú, que és el problema de la seva cronologia. En nombrosos casos la cronologia pot situar-se més aviat vers finals de s. III a.C., o més aviat vers el s. II a.C., però dona't que les cronologies d'amortització han de donar-se a partir dels darrers materials trobats en el reompliment, i que molt sovint aquests materials corresponen a fragments informes d'àmfora Itàlica (Greco-Itàlica?), o a Campanianes A que tenen una ampla cronologia, és molt difícil datar-les amb més precisió. En alguns casos més ben estudiats s'ha pogut observar com el material present a les amortitzacions pot haver arribat fins i tot a mitjans o tercer quart de s. II a.C., doncs l'únic element que permet datar amb seguretat les amortitzacions com a *terminus ante quem* és l'absència de Campaniana B.

Aquest fet ens porta a un doble problema: en primer lloc situar amb precisió les diverses cronologies d'amortitzacions, evitant així un "calaix de sastre" cronològic (i potser així el fenomen massiu d'abandonament de sitges que s'ha situat entre finals de s. III inicis del s. II a.C. es veuria força matitzat), i en segon lloc identificar correctament, si és que existeix, quin és el moment on és generalitzen les amortitzacions.

De tota manera, en l'actual punt en que ens trobem respecte a l'estudi de les sitges a la comarca, podem considerar que es cert que existeix un fenomen important d'amortització de sitges que comença a finals de s. III a.C. i continua al llarg de la primera meitat de s. II a.C.. Aquest fenomen té molt probablement el seu origen en els aconteximents de finals de s. III a.C., però la continuïtat en el funcionament de molts grups de sitges demostra que aquest fenomen no fou tan transcendent. Precisament a **Turó del Vent** tenim plenament constatat com després dels aconteximents que es produeixen a finals de s. III a.C. inicis de s. II a.C., i que comporten l'amortització de la muralla de l'ibèric ple i l'amortització del gran conjunt de sitges, tornen a obrir-se noves sitges (si bé més grans i diferents), demostrant que l'emmagatzematge en sitges continua un cop han passat aquests problemes de finals de s. III a.C.

La continuïtat dels conjunts de sitges al llarg de la primera meitat del s. II a.C. (la Campaniana A o l'àmfora Itàlica (més aviat Greco-Itàlica)) és present a tots els conjunts de sitges que hem enumerat) ens indica que els fenòmens de finals s. III inicis s. II a.C. no suposen un trencament definitiu de les formes de producció i emmagatzematge indígenes (tots dos processos, producció i emmagatzematge, han d'anar evidentment lligats, i és molt

difícil entendre el canvi d'un sense entendre el canvi de l'altre).

Aquesta continuïtat arriba en els casos més recentment estudiats (o reestudiats) fins mitjans i fins i tot tercer quart de s. II a.C.. No sabem si aquesta datació es generalitzable al conjunt d'aquests jaciments, però en tot cas sembla possible afirmar que el procés d'amortització de sitges que anem trobant al llarg de la primera meitat del s. II a.C. sembla que té el seu punt final entorn aquest moment (mitjans-tercer quart de s. II a.C.), moment on com ja hem vist es produeixen forts canvis en l'estructura poblacional de la comarca del Maresme.

De tota manera cal dir que no tots aquests conjunts de sitges són iguals. Un conjunt important han de ser posats en relació amb l'existència dels *oppida* indígenes, com és el cas del conjunt de la Cadira del Bisbe i de la Torre dels Encantats, trobades a l'interior del poblat. També aquest és el cas dels conjunts de Can Modolell I, Can Grandia i Can Bartomeu, sitges que ens apareixen sense estructures en superfície, i que semblen pertanyer a una gran àrea fora de Burriac plena de sitges, el que podríem considerar com un gran camp de sitges (on si bé podem diferenciar aquestes tres àrees, és molt possible que és tractés d'un únic conjunt, o almenys que respón a un mateix fet: un emmagatzematge massiu a les portes del poblat, bé en un o en diversos camps de sitges).

Aquesta gran capacitat d'emmagatzematge també ha estat constatada a Turó del Vent (si bé al llarg de la 1ª meitat del s. II a.C. aquesta capacitat s'haurà reduït molt respecte al moment ibèric ple, fenomen molt diferent del que trobem a Burriac, on la continuïtat sembla clara en aquest moment).

A part d'aquests camps d'emmagatzematge que pertanyen a l'àmbit dels *oppida*, tenim algunes sitges que semblen estar relacionades amb hàbitats més petits: és el cas de Can Teixidor (situat sota el jaciment de **La Serreta** (4.2)), i podria ser també el cas de Ca'l Bisbe (prop del qual tenim el jaciment de **Can Niella** (22.3), i el de Can Jordi (prop del qual sabem que hi havia un forn ibèric, i on va apareixer en una sitja un molí, indicatiu d'un habitatge proper).

En tot cas, però, i fins on tenim informació, sembla que els conjunts de sitges trobats corresponen a llocs d'emmagatzematge comunitari, doncs es troben conjunts de sitges que no semblen dependre d'un sol habitatge, sino que estan agrupades en àrees sense edificacions, àrees que podem considerar comunitàries¹. Simplement sembla dependre's de la distribució espacial de les sitges que la seva ubicació en conjunts, relacionats amb un assentament, correspón a l'àrea

¹ Tenint sempre en compte, però, com ja vàrem advertir en l'apartat 2.4.2, que aquesta disposició comunitària de les sitges no implica una distribució comunitària dels excedents que en ella s'hi emmagatzemen.

d'emmagatzematge dels excedents produïts per aquella comunitat.

- La 2ª meitat del s. II a.C. - 1ª meitat de s. I a.C..

L'existència de l'emmagatzament en sitges al llarg de la segona meitat del s. II a.C. i primera del s. I a.C. està ben demostrada pel gran nombre de sitges que s'amortitzen entorn el segon quart del s. I a.C., i que per tant lògicament havien d'estar en funcionament des de bastant temps abans.

El fenomen que hem constatat abans d'amortització progressiva de sitges al llarg de la 1ª meitat del s. II a.C. (amb un moment de canvi fort entorn mitjans de s. II a.C.) ha de ser posat en relació més aviat a canvis en l'estructura del poblament, i no a canvis en les formes d'emmagatzematge i producció, doncs el sistema de sitges continua sent utilitzat.

Coneixem un conjunt molt important de sitges que són amortitzades entorn la primera meitat del s. I a.C. (sobretot al segon quart del segle). Són les següents: com a mínim una al **Turó de Montgat** (1.1), com a mínim una a **Alella Autopista** (4.4), dues a **Can Llinàs** (4.5), una a la **Fàbrica Massana** (14.22), un mínim de tretze a **Burriac** (12.1), un mínim de tres a **Can Grandia** (12.5), disset sitges a **Can Bartomeu** (12.6), alguna a **Can Modolell I** (12.8 i 12.9), a l'hàbitat aïllat i sota el Mitreu, una a **La Guardiola** (12.13), algunes a les **Sitges de la Por** (13.9), una al **Camí de Vista Alegre** (14.5), un nombros conjunt d'entre 20-30 a l'**Horta Fassina** (20.1), i com a mínim una al **Sot d'en Merola** (27.2).

Aquestes sitges, si bé tenen una datació d'amortització similar, no són totalment equiparables. Algunes apareixen dins d'hàbitats, mentre que altres estan situades molt a prop, però no dins:

- Un primer grup estan situades a prop d'un hàbitat. Al **Turó de Montgat** (1.1) apareixen al mateix turó, a tocar de les estructures d'habitació. A **Alella Autopista** (4.4) apareixen a prop d'una petita habitació aïllada. A **Can Llinàs** (4.5) són situades també a prop d'un petit nucli d'habitatge. A **Can Bartomeu** (12.6) n'apareixen 16 situades a pocs metres d'un petit assentament nou, de dos àmbits. A **Can Modolell** (12.8 i 9) algunes també estan situades a prop d'un nou hàbitat de dos àmbits. A **La Guardiola** (12.13) està situada prop d'un hàbitat que pot tenir una cronologia similar. Al **Camí de Vista Alegre** (14.5) està situada prop de l'abocador on tenim testimoni d'un hàbitat de la seva mateixa cronologia. A la **Horta Fassina** (20.1) no coneixem l'hàbitat proper, però en el reompliment de les sitges (fet de manera natural per aportacions de torrentades) apareix tègula i dòlia, material d'un indret proper. Al **Sot d'en Merola** (27.2) tampoc coneixem l'hàbitat proper, però hi ha tovot en el reompliment.

Aquestes sitges, doncs, estan situades molt a prop d'hàbitats petits, no ja d'hàbitats d'una més gran

envergadura sinó, en els casos que coneixem, petits assentaments d'un o dos àmbits de tamany modest. Cas a part podria ser el Turó de Montgat (si bé les restes que coneixem d'aquest moment no ens parlen precisament d'un gran assentament).

- Un segon grup de sitges apareixen dins d'habitacions, formant part de les dependències d'un petit hàbitat. Es el cas de la **Fabrica Massana** (14.22) on la sitja quedava sota d'una habitació pavimentada amb *signinum* (i la sitja contenia fragments d'un paviment de *signinum* anterior). També a **Can Grandia** (12.5) coneixem quatre sitges situades dins d'un petit assentament de dues tres habitacions, on almenys una de les sitges perviu fins al moment d'abandó de l'assentament. A **Can Bartomeu** (12.6) a part de les sitges situades prop de l'hàbitat, n'hi ha situada una al seu interior, que s'amortitza al mateix moment que l'hàbitat. A **Can Modolell** (12.8-9) a part de les sitges properes, n'hi ha també una a l'interior d'un hàbitat dividit en dos àmbits. Finalment a **Burriac** (12.1) dins d'un gran nombre de les habitacions de finals de s. II principis de s. I a.C. que s'han excavat, trobem sitges d'aquesta cronologia, molt sovint obertes en un racó de l'habitació.

Aquest fenòmen que trobem molt ben representat a Burriac, però que sembla tenir un reflexe en el conjunt del territori, ens planteja nombroses reflexions:

* Per un costat, i tal com ha plantejat ja un recent estudi efectuat sobre les sitges del poblat de Burriac (BANUS 1991), aquest fenòmen d'aparició de sitjes associades a petits àmbits, a habitatges unifamiliars, ha de ser interpretat com un canvi important en l'estructura productiva ibèrica. Per al cas de Burriac, J. Banús planteja la possibilitat que aquestes noves sitges que trobem en aquest moment no siguin propiament sitges, sinó més aviat un magatzem-rebost on es dipositarien diversos productes. Aquest fenòmen ell el relaciona amb un descens de l'activitat agrícola i un increment de les activitats d'intercanvi.

Aquesta hipòtesi, però, com ja vàrem indicar, presenta un problema greu: la sitja és una estructura adient per a l'emmagatzematge a mitjà-llarg plaç (per exemple per a guardar la semença per a l'any següent, o per conservar un excedent amb finalitat comercial-especulativa (D.GARCIA 1987)), no un rebost que s'obre i es tanca. L'aprofitament en algun cas d'una sitja per a aquesta funció no crec que pugui explicar l'aparició d'un notable conjunt d'aquests elements -d'altra banda tant especialitzats en aquesta funció d'emmagatzematge, molt poc reconvertibles-.

Si mirem el conjunt de jaciments, però, veurem com el fenòmen que trobem a Burriac es troba en altres jaciments. Són diversos els nous assentaments que apareixen en aquest moment (és a dir, des de la segona meitat del s. II a.C., i fins la 1ª meitat del s. I a.C.), i que presenten sitges en el seu interior. També a aquest grup cal afegir els jaciments que si bé no tenen les sitges a l'interior de

l'hàbitat, en tenen alguna o algunes al voltant, en un nombre reduït. En tots els casos se'ns testimonia un fenomen nou: l'aparició de petits-mitjans excedents concentrats en nous punts, propers a nous hàbitats, i que suposen un trencament amb les antigues àrees d'emmagatzematge comunitàries.

Aquests nous assentaments, junt amb les seves sitges, són un indicatiu clar del trencament que s'ha produït respecte a l'estructura de poblament, i també de producció, de l'època ibèrica plena. El sistema d'àrees comunitàries amb sitges (dins o a prop del poblat) ha deixat pas al sistema de sitges ubicades o dins d'un àmbit privat (el cas de Burriac o dels hàbitats amb sitges a l'interior), o ben a prop d'un hàbitat, molt probablement testimoniant la propietat o possessió d'aquell terreny i aquelles sitges.

Ara trobem un important nombre de jaciments de tamany petit que tenen un petit nombre de sitges, indicis d'un altre tipus d'estructura de poblament i, el que és més important, indicis d'una altra estructura de propietat de la terra.

Segueixen, però, alguns conjunts importants de sitges en funcionament. Ara, però, aquests camps de sitges no semblen estar disposats en zones sense construccions, sinó que molt a prop del conjunt de sitges s'hi troba un habitatge que té cura de les sitges (per exemple a Can Bartomeu, Can Modolell, o Horta Fassina). En tots tres casos, la proximitat d'un habitatge (quan en època ibèrica plena no en coneixiem) pot molt bé ser un indicatiu que aquestes sitges han deixat de ser una àrea d'emmagatzematge comunitari, per passar a ser una àrea d'emmagatzematge que depèn d'un hàbitat, és a dir, d'un propietari.

* Ens trobem, per tant, que aquestes sitges que estan en ús des de la segona meitat de s. II a.C. fins la primera meitat del s. I a.C. (bàsicament segon quart), corresponen a un tipus d'estructura de poblament i de propietat diferent. Ara sembla que ja no trobem camps comunitaris sinó sitges prop o a dins d'àmbits unifamiliars. És evident que no tots els conjunts de sitges són iguals, i n'hi ha alguns que presenten una única sitja i altres, com Horta Fassina o Can Bartomeu, un conjunt molt important, amb una gran capacitat d'emmagatzematge. Aquesta diferència, probablement, serà el reflexe d'una estructura social que coneixem molt malament però de la que tenim prou indicis com per suposar que presentava grans diferències.

En el cas millor conegut, Burriac, no deixa de ser un fet significatiu que coincideixi el final dels primers grups de sitges que provenien de l'ibèric ple (bàsicament Can Grandia, Can Bartomeu i Can Modolell), que no tenien estructures en superfície, amb l'aparició d'un nombrós grup de sitges ara ja associades a un petit nucli, mentre a l'interior de Burriac apareixen les sitges en els àmbits unifamiliars. És a dir, paral·lelament a una aparent privatització (amb l'establiment d'un hàbitat) de l'antic àmbit d'emmagatzematge comunitari, comencen a apareixer les sitges "individuals" a l'interior de l'*oppidum*.

El fenomen és complexe i nosaltres no fem més que plantejar una hipòtesi, però és molt interessant destacar com pot haver-hi una coincidència cronològica entre el final de l'emmagatzematge en àmbits comunitaris, i l'inici de l'emmagatzematge controlat des de petits hàbitats, alguns per a ús unifamiliar, i altres per a ús clarament d'intercanvi o d'especulació.

En aquest canvi, evidentment, i parlant del mateix conjunt de jaciments de la vall de Cabrera de Mar, no podem deixar de relacionar-hi la forta intervenció romana que sabem que es produeix en aquest moment. L'introducció d'aquesta variable, però, que evidentment complica encara més la interpretació, farà que reprenguem l'interpretació d'aquests fenòmens, d'una manera global, més endavant.

- L'amortització de les sitges a la 1ª meitat de s. I a.C.

El fenomen massiu d'amortitzacions de sitges entorn la 1ª meitat del s. I a.C. (que sembla concentrar-se sobretot en el període del segon quart del s. I a.C.), ens indica clarament que algun fenomen d'abast general s'està produint.

No tots els jaciments que amortitzen ara les seves sitges s'abandonen, sinó que n'hi ha bastants que continuen existint. Per tant, les amortitzacions de sitges no són degudes només a un abandonament de l'hàbitat, sinó que hi ha un altre fenomen que explica la seva amortització.

Podem encara anar més lluny i pensar, si bé a títol hipotètic, que ha estat precisament el fenomen generalitzat que ha provocat l'amortització de les sitges el que ha provocat que determinats hàbitats, probablement aquells que estaven fortament lligats a les sitges i als productes en elles emmagatzemats, s'hagin abandonat.

En tot cas aquest és un fet més difícilment demostrable, i que tampoc qüestiona la constatació general: els abandonaments de sitges entorn la primera meitat de s. I a.C. són molt nombrosos, i permeten suposar un canvi fort en les formes d'emmagatzematge indígenes.

Aquest canvi en les formes d'emmagatzematge té com a protagonista la dòlia, contenidor de gran capacitat que trobem en aquest moment en molts jaciments. La dòlia, d'origen més antic i que ja és present en contextes de s. V-IV al Sud de França (D.GARCIA 1987), sembla que s'introdueix al món indígena de la comarca (ja amb atuells de filiació romana) en època ibèrica final (GARCIA-PUJOL 1985 p. 123)).

Sembla que els contenidors de gran capacitat indígena eren els grans atuells hemi-esfèrics (que apareixen a partir de mitjans de s. II a.C. (MIRO ET ALII 1988 p. 123), molt probablement amb una funció semblant a la de les dòlies. No oblidem que al mateix Burriac fou excavat un important magatzem (amb una possible premsa al costat) que tenia una capacitat d'emmagatzematge molt elevada i que utilitzava per a aquest ús grans atuells ibèrics d'aquest tipus. La dòlia i l'atuell hemi-esfèric, per tant, apareixen a Burriac a

partir de mitjans de s. II a.C., esdevenint una forma d'emmagatzematge nova. En aquest moment, però, la dòlia, a Burriac, no substitueix la sitja, doncs sabem que en aquest moment hi segueixen funcionant un bon nombre de sitges.

El fenomen de substitució de les sitges per dòlies està ben testimoniada en altres casos, on trobem fragments de dòlies formant part dels reompliments de les sitges. Es el cas de **Can Bartomeu** (12.6) i **Camí de Vista Alegre** (14.5).

El que no és tan clar, però, és a que es deguda aquesta progressiva substitució de les dòlies per les sitges. Sembla que si bé segueixen trobant-se dòlies emmagatzemant gra (de fet n'hi ha exemples (D.GARCIA 1987)), aquesta no és en aquest moment la funció principal d'aquest tipus de contenidors². En general, i basant-nos també en el coneixement d'altres elements, pot plantejar-se la hipòtesi que la substitució de les sitges per dòlies correspon basicament a un canvi en els tipus de cultius, amb l'augment de producció del cultiu de la vinya i el descens del cereal. Aquest canvi no és sobtat, sinó progressiu, igual com és progressiu el procés de substitució de la sitja per la dòlia, que mai arriba a desaparèixer, doncs la sitja, com veurem, segueix sent utilitzada en època romana.

En el seu estudi de conjunt, D. GARCIA (1987 p. 98) planteja per a la zona del Sud de França una evolució semblant, si bé cronològicament més tardana, i relaciona l'abandonament de les sitges amb el fenomen de l'aparició en massa del cultiu de la vinya, amb produccions per a l'exportació³.

- Finalment cal dir que els hàbitats on es documenta de manera paral·lela l'amortització de les sitges i el final de l'ocupació al lloc són **Can Grandia** (12.5), **Can Bartomeu**

² A Lattes es documenta un creixement important de la dòlia lligat al fenomen del cultiu i producció del ví. Fins aquell moment la dòlia servia per a l'"stockatge" domèstic, mentre la sitja (que no es troba a Lattes sinó en els centres productors) servia per al gran "stockatge" (D. GARCIA 1992 p. 180). El gran increment de la dòlia, paral·lel al de la producció vinícola (documentada per l'estudi de llavors) demostra la seva relació amb el cultiu del ví (PY 1992 p. 316).

³ L'estudi de Dominique Garcia del 1987 és anterior a les intervencions a *Lattara*, però reflexa el comportament d'un territori més ampli, on existia l'emmagatzematge en sitges (a Lattes no n'hi ha), i on el fenomen d'amortitzacions de sitges coincideix amb una producció vinícola per a l'exportació, fenomen semblant al del nostre territori, si bé de cronologia lleugerament posterior en el cas Francés.

El cas de Lattes, una mica diferent, és indicatiu del creixement del cultiu de la vinya a partir del 150 a.C. (BUXO 1992 p. 79), que apareix lligat a una nova utilització de la dòlia com a recipient vinari (D. GARCIA 1992 p. 174 i 181).

(12.6), **Sitges de la Por** (13.9), i la **Horta Fassina** (20.1). Es a dir, s'abandonen sobretot els grans conjunts de sitges, lligats a una capacitat d'emmagatzament molt important, i en canvi perduren els assentaments petits, ara ja sense sitges, o amb un nombre inferior.

L'abandonament sobretot dels assentaments amb grans conjunts de sitges, és de nou un indicatiu del descens important que es deu produir en aquest moment en la producció a gran escala del cereal, que afecta especialment aquells assentaments que el comercialitzaven també a gran escala.

- La segona meitat del s. I a.C.-

Hi ha diversos jaciments on trobem amortitzacions de sitges ibèriques en un moment molt concret, entorn la segona meitat del s. I a.C.. Es el cas d'una sitja d'**Alella Autopista** (4.4), que s'amortitza amb àmfora Pascual 1 (rebutjos d'un forn) i amb molts fragments de dòlia. Al **Club de Tennis Barcelona** (5.3) tenim un fenomen similar, i trobem una sitja amortitzada amb abundants fragments de dòlies i tègules i material ibèric, prop d'un forn que fabrica àmfors Pascual 1. A la **Carena de Can Collet** (19.3) s'amortitzaren quatre sitges ibèriques amb un reompliment on trobem fragments d'àmfora Pascual 1, en un punt situat molt a prop d'un forn d'àmfora Pascual 1. Al **Sot d'en Merola** (27.2) trobem una sitja amortitzada amb fragments de dòlia, material ibèric i àmfora tarraconesa. Finalment a **Pont de Premià** (7.8) tenim un exemple molt significatiu: hi trobem una sitja amortitzada amb material datable de finals de s. II a.C. i inicis s. I a.C., però que presenta també un fragment d'àmfora Pascual 1 en el reompliment (sembla que hi havien a la zona algunes sitges més). El més interessant, però, és que aquesta sitja presentava en la seva amortització restes de dòlies romanes i púniques (s'hi trobà una estampeta), testimoni clar de que ja feia algun temps s'havia iniciat el procés de substitució de les formes d'emmagatzematge, i que aquest era un fenomen progressiu i llarg. La presència d'àmfora vinària Tarraconesa en el reompliment, a més de permetre datar el moment d'amortització de la sitja, permet veure com quan s'amortitza la sitja, ja hi havia producció vinícola a la zona. De nou, coincideix l'aparició clara de producció vinària, amb la presència de dòlies i l'amortització d'una sitja.

Totes aquestes sitges ens mostren com aquests assentaments (que perviuen posteriorment) continuen el procés de canvi de les formes d'emmagatzematge (i, lligat amb això, el canvi en la producció agrícola⁴). Les sitges,

⁴ Aquest canvi en la producció la tenim testimoniada en alguns d'aquests casos pel funcionament proper d'un forn d'àmfors Pascual 1. Per exemple a Alella Autopista coneixem el forn proper (que ja fabricava Dressel 1 Laietana), també al Club de Tennis Barcelona (on es coneix un forn de Pascual

com a lloc d'emmagatzematge de cereal, van amortitzant-se a mesura que deixen de funcionar, i si bé no és possible pensar en el final d'aquest tipus de cultiu, si que hem de tenir en compte que la sitja correspon a una necessitat d'emmagatzematge de notable volum, probablement molt poc apropiat per a uns jaciments que cada cop més s'especialitzen en la producció de vinya, i on els altres cultius prenen més un paper d'auto-abastiment, paper on la sitja probablement no és el mètode d'emmagatzematge més efectiu.

- L'aparició en quasi tots aquests jaciments de fragments de dòlies en l'amortització ens exemplifica de nou la substitució (no lineal, però progressiva) d'un sistema d'emmagatzematge i un tipus de producció agrícola per un altre.

- Sitges ibèriques de les que no coneixem prou bé la cronologia d'amortització.

Hi ha diverses sitges que són molt probablement ibèriques però de les quals no coneixem bé la seva cronologia d'amortització. Es tracta de les sitges de la **Propietat del Sr. Farina** (14.7), que per l'absència d'importacions caldria potser situar en època ibèrica plena, les sitges d'**Agell de Dalt-Turó dels Oriols** (12.22), que tan sols sabem que existien, **Turó del Castellar** (18.4), amb algunes sitges aparegudes en un hàbitat enturonat, **Turó de l'Infern** (12.11), unes sitges que pertanyen a un jaciment amb un nivell de l'ibèric final que foren excavades als anys 30, i i finalment les sitges de **Torre Martina** (24.1) on sabem que hi va apareixer a l'interior un crani humà (element que tabé es coneix en altres sitges ibèriques).

Un altre grup de sitges sabem que pertanyen al moment de l'ibèric final, i són amortitzades abans de l'arribada de les sigil.lates, si bé és molt difícil poder identificar una cronologia més precisa. Es tracta de la sitja del **Camí del Cementiri** (10.6), que presenta material ibèric i Campaniana, dues sitges **Entre el Torrent d'en Grau i el Torrent de Can Pelat** (10.10), que presentaven ceràmica ibèrica pintada, *pondera* i altres elements, **Can Notxa** (13.3), amb tres sitges ubicades dins d'una habitació, al costat d'una habitació pavimentada amb *signinum*, jaciment que té una cronologia inicial d'inicis de s.I a.C. (si bé no coneixem el material de les sitges), **Sitges de la Por** (13.9), on coneixem l'amortització d'una estructura d'habitació probablement relacionada amb unes sitges properes on hi apareix material ibèric i àmfora Tarraconesa, les dues sitges de **Ca la Madrona** (14.8), on aparegueren materials de l'ibèric final,

1), a Carena de Can Collet (a tocar del forn de Can Collet, d'àmfora Pascual 1) i a Pont de Premià (molt a prop del forn de Can Vilà, on s'hi trobaren rebutjos de Pascual 1). Es a dir, prop d'aquestes sitges tenim testimoniada arqueològicament la producció d'àmfores de vi laietà, que cal relacionar amb un centre productor d'aquesta mercaderia.

i **Mas Aiguaviva** (21.1) on coneixem unes sitges destruïdes que presentaven materials d'aquest moment.

Aquestes últimes sitges semblen testimoniar un procés similar a les anteriors, també d'una cronologia dins l'ibèric final. Aquests quatre grups de sitges pertanyen tots a jaciments que perviuen a l'Alt Imperi, i on coneixem l'existència posterior de paviments de *signinum*, indicatiu que les influències romanes continuaren transformant aquests hàbitats ibèrics inicials.

- Les sitges amortitzades en època Alt-Imperial.

Recollirem aquí tan sols les mencions que tenim d'amortitzacions de sitges efectuades en època Alt-Imperial, que ja presenten sigil.lates en l'amortització:

- Un primer grup el constituïran les sitges que, bé gràcies a l'amortització, o bé per apareixer en un determinat contexte, ens permeten saber que es tracta de sitges de filiació ibèrica. Es tracta d'una sitja apareguda a **Can Llinàs** (4.5) on s'hi trobà material ibèric i ceràmica romana, amb sigil.lates, si bé el lloc té precedents clarament anteriors. També és el cas del **Turó Gironella** (10.1), on aparegué una sitja prop d'unes habitacions ibèriques, que presentava en el reompliment ceràmica ibèrica, Campaniana i Sigil.lata, i al **Poblat a 200 m. del cementiri** (10.7) on s'hi excavaren diverses sitges situades entre unes habitacions, una de les quals presentava materials de l'ibèric final i dues peces de T.S. Sud-Gàl.lica. Un darrer cas podria ser el **Mas Roger** (27.5), on ha aparegut material (el més tardà és la T.S. Aretina) en un indret on s'excavaren d'antic sitges ibèriques.

Algunes d'aquestes sitges, com les del Turó Gironella, semblen en realitat sitges d'una cronologia d'amortització més antiga (no és gaire clar que el lloc fos hàbitat fins aquest moment). La presència de material Alt-Imperial pot ser indicatiu més aviat d'una freqüentació de l'indret (per exemple en alguns casos les sitges són reaprofitades com a lloc d'enterrament, com va passar per exemple al **Turó de l'Infern** (12.11)).

- Un segon grup correspon a sitges que apareixen en jaciments romans, alguns dels quals tenen clars precedents ibèrics, si bé altres no.

A **Can Sentromà** (2.1) un conjunt molt nombros de sitges ubicades s'amortitza amb material de s. I i II d.C. (si bé hi ha també algun material anterior). Posteriorment sobre algunes d'aquestes sitges s'hi col·loca uns paviments de *signinum*, i en el cas d'un gran conjunt d'unes 20 sitges, es substitueixen per un magatzem de dòlies. La cronologia de tots aquests canvis sembla ser ja d'època Alt-Imperial.

A **Can Rafart** (14.16) es va excavar sota la vil.la una sitja plena de desferres. El material que coneixem del jaciment és tot Alt Imperial, si bé hi ha un sector del jaciment que

sembla correspondre a una petita necròpolis ibèrica, el que planteja la possibilitat d'un precedent més antic ibèric.

A **Jardi Park** (7.14) s'ha excavat un conjunt de sis sitges amortitzades entorn finals de s. I d.C. Les sitges són doncs romanes, però el material amb el que s'amortitzen ens demostra que l'assentament d'on formaven part tenia un clar origen ibèric (és aquí on va apareixer una vora de dòlia amb estampeta ibèrica).

A la **Rajoleria Robert** (8.1) s'hi va buidar una sitja plena de teules, imbrex, vasos a torn i ceràmica grollera. La cronologia de la sitja és difícil d'establir, si bé no tenim cap indici d'una filiació indígena fora de la ceràmica "grollera", però en tot cas cal dir que si bé la sitja pot ja pertanyer a un moment Alt-Imperial, el jaciment té uns clars precedents de l'ibèric final.

A **Can Roldós** (10.9) s'hi trobà una sitja aïllada plena de tègules, àmfora, dòlia i altres vasos.

A **Can Bellatriu** (13.2) sabem tan sols que van apareixer sitges en una possible vil·la romana. Tot el material que es coneix del jaciment és Alt-Imperial.

A **Sant Sebastià d'Argentona** (13.4) es trobaren sitges plenes de desferres romanes amb una cronologia de s. II-IV d.C.

Al **C) Floridablanca** (14.13), junt a una àrea de necròpolis, sembla que també s'hi van trobar algunes sitges pelnes amb moltes desferres i molta ceràmica trossejada i àmfora. El material que es coneix sembla més aviat Alt-Imperial.

Aquestes sitges que apareixen en jaciments Alt-Imperials ens testimonien com la sitja continua sent emprada en època Alt-Imperial (i de fet també més endavant), com una forma d'emmagatzematge molt útil. En època Alt Imperial es segueix produint cereal i altres productes susceptibles de ser emmagatzemats en sitges, i es continua utilitzant aquest sistema econòmic i fiable per conservar l'excedent. Ara bé, aquest fet no pot amagar que la sitja és una forma d'emmagatzematge d'origen indígena, i que la seva utilització en època romana, si bé no permet suposar en tots els casos una ascendència ibèrica del jaciment, sí que permet veure com sota pautes romanitzades continuen pervivint tècniques i procediments indígenes.

En algun cas la relació entre la presència de sitges Alt-Imperials i l'existència d'un precedent ibèric és inqüestionable, com ens ho exemplifica magníficament el jaciment del **Jardi Park** (7.14), on si bé les sitges pertanyen ja a un jaciment que probablement ja té molt poc a veure amb un assentament de l'ibèric final (com deu ser Sta. Anna (7.7)), el reompliment que es realitza a finals de s. I d.C. ens mostra com es tractava d'un assentament originàriament ibèric. Per tant la presència de sitges sota els assentaments Alt Imperials, i l'existència d'un precedent ibèric en la ocupació, és un fenomen que no de manera absoluta, però sí de forma generalitzada, hem anat trobant en el conjunt de jaciments estudiats.

2.4.3 - ELS FORNS D'AMFORA I CERAMICA DEL S. I a.C. (Mapes nº 23a i 23b).

Un dels elements més característics del fenomen de la romanització a la zona del Maresme (i en general a tota la zona costera Catalana) és l'aparició a partir de mitjans de s. I a.C. d'una gran quantitat de centres productors d'àmfores Tarraconeses (fins fa alguns anys s'havia identificat la Pascual 1 i la Dressel 2/4, però més recentment se n'han identificat algunes altres, com les imitacions de Dressel 1 i les Laietanes 1 (COMAS 1985, MIRO 1988)). Aquests centres són el testimoni més clar del gran increment que sofreix el cultiu del vi a la zona en aquest moment, i constanten un canvi en les relacions comercials amb la metròpoli (de gran nucli importador de vi Itàlic, la costa Mediterrànea es converteix en cente exportador).

El fenomen ha estat constatat a nombroses zones (MIRO 1988, LAUBENHEIMER 1985, TCHERNIA 1987), i l'abast general d'aquest profund canvi pot interpretar-se des de diferents punts de vista (CLAVEL LEVEQUE 1989b). En tots els casos, però, queda ben clar que el fenomen es deu a una important actuació romana, que propicia directa o indirectament el sorgiment d'aquests nous territoris productors de vi.

Al territori del Maresme, i a Catalunya en general, el fenomen de l'aparició dels forns d'àmfores romanes ha estat interpretat com un testimoni clar de l'existència de vil·les romanes amb propietaris Itàlics (PASCUAL 1987 p. 124).

Des de finals del s.II a.C. i inicis del s. I a.C. han anat sorgint jaciments a la comarca, amb clars nivells republicans, que s'han interpretat com a vil·les romanes republicanes, habitades per població Itàlica. Si bé no hi havia gaires dades per donar aquesta interpretació a les estructures trobades, era sobretot un fet posterior, l'aparició dels forns d'àmfores tarraconeses, el que permetia donar a les estructures inicials el qualificatiu de vil·la, paral·lelitzant les estructures posteriors amb les antigues.

Ja des de fa alguns anys, però, alguns estudis han questionat aquest raonament, posant de manifest com les estructures que podem anomenar *villa* no apareixen fins un moment tardà en el procés de romanització, sovint a partir d'August (PREVOSTI anglés). Per tant cal donar una nova interpretació a les estructures que trobem en aquest període anterior.

Els forns d'àmfores tarraconeses (i altres forns de la mateixa cronologia), són de nou útils per aquesta tasca. Com ja ha estat posat de manifest, els centres productors de terrissa i àmfora que protagonitzen aquest gran esclat a partir de mitjans de s. I a.C. són anteriors a l'aparició de les estructures tipus *villa*¹. Com ja hem vist anteriorment, en tenim un magnífic exemple en el jaciment de Torre LLauder (14.38), on les estructures d'un important centre industrial i agrícola dedicat a la producció del vi esdevé a partir d'època de Tiberi un gran centre tipus *villa*. La relació

¹ Aquest tema el tractarem de manera breu a l'apartat 2.4.5

entre un i altre fenomen, temporalment i causal, no pot deixar de ser considerada.

Per tant, doncs, els forns d'aquest moment no poden ser explicats des del concepte de *villa*, sinó que haurem d'intentar establir quin és l'origen d'aquests forns, quina és l'organització territorial en la que sorgeixen i, sobretot, quins són els seus precedents.

El model fins ara d'interpretació d'aquests forns era el que plantejava el seu origen a partir de centres fundats per colons romans o Itàlics. Cal veure si els precedents i les estructures conegudes d'aquests forns a la zona del Maresme (zona veritablement paradigmàtica per la gran troballa de centres terrissers), corresponen bé a aquesta interpretació, o potser en caldrà buscar una altre.

Cal dir que ja al llarg dels diferents apartats d'aquest treball hem anat analitzant aquests diversos centres terrissaires, posant de manifest el gran component indígena que s'observa en bona part de les troballes efectuades. A continuació, però, analitzarem aquests components d'una manera sistemàtica, efectuant un llistat de tots els forns coneguts d'aquesta cronologia (a partir d'inicis de s. I a.C.) i comparant-ne les dades que ens ofereixen.

ELS FORNS DEL MARESME A PARTIR D'INICIS DEL S. I a.C.

* A **Riera de Teià** (3.2) és té la notícia de l'antiga troballa d'un forn, i se'n coneix un a prop (**El Palau** (5.2)). En el mateix jaciment es coneixen les restes de producció d'un forn d'àmfora i peces. Entre el material recollit en uns rebaixos que afectaren el jaciment, M. PREVOSTI (1981a p. 96) descriu la presència d'una ceràmica de pasta bastant grollera però molt ben cuita, amb abundant desgreixant, pasta més pròpia de la fabricació d'àmfora que de ceràmica comuna. Amb aquesta pasta es realitzaren diverses peces ceràmiques (olla tipus V. 1, morters tipus V. 7, alguns atuells), i àmfors, doncs es localitzaren alguns fragments de cos i una vora de secció triangular (de filiació no massa clara). Entre les produccions amb aquesta pasta es localitzaren fragments d'àmfora recremats, i un fragment de morter passat de cuita, quasi vitrificat, el que indica la producció al lloc d'un forn (en total hi havia cinc peces recremades, i a part escòria de forn).

Aquests materials descrits per M. Prevosti semblen correspondre a peces de tècnica indígena tardana. La descripció de dos fragments de vora d'àmfora de secció triangular, que recordava la Dressel-Pascual 1, sembla indicar en realitat una imitació local d'àmfora Dressel 1 Laietana.

Aquestes troballes han estat confirmades per les excavacions recents, on s'han trobat en els nivells d'amortització d'una estructura en pedra seca diversos fragments d'àmfora Dressel 1 Laietana, així com de Laietanes 1. Posteriorment el forn produirà Pascual 1 i Dressel 2/4.

El forn, doncs, originàriament produirà imitacions de Dressel 1 Laietanes, per continuar després amb el reste de

produccions d'àmfores vinàries documentades a la comarca (COMAS 1985). El que és interessant de destacar, però, és que paral·lelament a la producció d'àmfores també s'hi produeixen peces com les olles tipus V. 1 o els morters V. 7, formes que podem atribuir a la tradició ibèrica.

L'origen d'aquest jaciment, com ja hem vist en un apartat anterior, pot remontar-se a la segona meitat de s. II a.C., o inicis de s. I a.C., si bé la cronologia del forn hauria de situar-se entorn el tercer quart de s. I a.C.. Es un jaciment amb un marcat caràcter indígena (imitacions locals de Campaniana, imitació d'un *skyphos*, grans tenalles ibèriques pintades, tipus de murs i paviments, etc..).

El jaciment perviu posteriorment, i probablement amb elements que semblen correspondre a una vil·la, fins al Baix Imperi.

* A **Cal Ros de les Cabres** (3.6) han estat excavats diversos forns (un dels quals circular, de 4 m. de diàmetre, i un altre quadrangular), i un gran abocador d'àmfora Pascual 1. També s'ha excavat un estrat d'amortització d'un dipòsit, tot ell compost de fragments d'àmfora Laietana 1, el que pot indicar molt probablement la fabricació d'aquest envàs en aquest forn. Es també interessant destacar que un dels conjunts d'àmfores Pascual 1 recuperades d'un abocador presentava una estampeta al peu molt semblant a les estampetes trobades sobre àmfora ibèrica. També es conserva una tègula amb estampeta, i s'ha trobat en el jaciment nombrosa àmfora Tarraconesa Dressel 2/4, indicatiu molt probable de que s'efectuaren també aquest tipus de produccions.

El jaciment té un clar precedent ibèric final, localitzat ja antigament en les excavacions de SERRA RAFOLS (1962), que identificà un estrat ibèric sota les restes de la vil·la. El material conservat permet datar aquest "estrat ibèric" com un estrat ja d'època republicana (a partir de la segona meitat o tercer quart del s. II a.C.), però també permet observar la seva filiació ibèrica (imitacions de Campaniana, alguns grafitis en peces emporitanes i àmfora, etc..).

Posteriorment el centre es convertirà en una gran vil·la residencial, seguint molt probablement la mateixa evolució que ha estat documentada a la vil·la de Torre Llauder (14.35).

* A **Alella Autopista** (4.4) s'excavaren dues sitges plenes de fragments mal cuits de tègula i àmfors del tipus Dressel 1, a prop d'una de les quals es trobaren un o dos forns circulars. Si bé les àmfors produïdes han estat interpretades com a Pascual 1 (MIRO 1988 p. 36), l'arqueòleg que excavà el jaciment indicava clarament que es tractava de Dressel 1, fet que podria indicar la producció en aquest punt d'àmfores d'imitació local Dressel 1 Laietanes.

El forn va apareixer en un clar contexte indígena: al costat d'una sitja ibèrica amortitzada en època ibèrica final (sense productes del forn, amb ceràmica ibèrica a ma, un *pondus*, etc..), dos abocadors/sitges (on també hi ha material ibèric), i finalment una construcció quadrangular amb parets de tègula, datada per la Campaniana B, amb

presència de materials clarament indígenes (imitacions de Campaniana, ceràmica ibèrica pintada, ibèrica a mà, productes de tècnica tardana, etc..).

Sembla per tant tractar-se d'un centre terissaire (amb un o dos forns), relacionat estretament amb un hàbitat amb sitges de l'ibèric final. La cronologia dels materials indica un origen del jaciment de segon quart de s. I a.C., i probablement el forn va començar a funcionar no massa temps després (imitacions de Dressel 1).

L'assentament (del qual es coneixen algunes estructures de caire funcional) va perviure fins el Baix Imperi.

* A la **Vinya del Sr. Mañas/Can Coll** (4.8) ha estat excavada una estructura amb un estrat amb ceràmiques defectuoses i separadors de cuita de ceràmica, indici de l'existència ben a prop d'un forn que fabricava peces ceràmiques: olles Vegas 1, pàteres, olles de vores bífides i gerretes tipus V. 38. Aquesta estructura es situada prop d'una altra, construïda amb murs de pedra irregular lligada amb fang i coberta amb tègula, que s'ensorrà en època Flavia. Si bé el forn es posterior (s. I d.C.) el material trobat a l'excavació, amb materials d'època republicana (entre els quals ceràmica ibèrica a mà), el tipus d'estructura amb pedra seca, així com el fet que alguna de les peces produïdes sigui considerada de tradició ibèrica (olles tipus V. 1), ens porta a pensar en un jaciment de possible origen indígena.

El jaciment perviu fins el moment indicat per la presència de T.S. Clara Lucente.

* Al **Club de Tennis Barcelona** (5.3) fou destruït un forn d'àmfores amb els seus abocadors, segurament Pascual 1. Les mateixes obres del Club destruïren també una sitja ibèrica, reomplerta amb ceràmica ibèrica a mà (olles de perfil en "S"), ibèrica a torn, i també amb tègula i dòlia, indici clar d'un assentament de l'ibèric final, en vies de romanització.

En el lloc també s'hi trobaren materials clarament romans (entre ells un fragment de marbre blanc) que testimonien la continuïtat d'habitació al lloc fins el moment de la T.S. Clara A.

* A **Gran Via** (6.3) ha estat localitzat un abocador amb gran quantitat d'àmfora Pascual 1, situat prop del llit antic d'una riera, indici molt probable de l'existència d'un forn proper. En aquest punt fou excavada també una luxosa vil·la amb mosaics polícroms, d'època Severa. Sota la vil·la Severa, però, va apareixer un centre de caire funcional (dipòsits en *signinum*, etc..), que podria estar relacionat amb el forn (recordant de nou el model exemplificat per Torre Llauder).

El jaciment, a més, té un significatiu precedent indígena, documentat en les recents excavacions efectuades al lloc (on es localitzà significatiu material ibèric i republicà (Campaniana B, àmfora Itàlica, ceràmica ibèrica a mà, àmfora ibèrica, etc..)).

* A **Can Vilà** (7.1), en els nivells d'abocament posteriors a l'abocador del forn de l'ibèric ple, aparegueren diversos fragments de peces en pasta sandvitx molt gruixudes (1.5 cm.), que no corresponen a peces de tipologia ibèrica, sino que semblen correspondre a imitacions d'àmfores romanes republicanes (com se'n coneixen també en altres jaciments). De fet l'existència d'un forn proper que segueix produint està testimoniada també per la troballa de diversos fragments d'àmfora Pascual 1 i àmfora Tarraconesa recremada, passats de coccio.

Es tracta, doncs, d'un forn de s. I a.C. que produeix peces de clara filiació ibèrica (imitació d'àmfora republicana, peces de tècnica tardana), situat prop d'un hàbitat molt clar de l'ibèric final (hi ha grafitis ibèrics -un amb la paraula "Baka", relacionable amb el vi-, ceràmica ibèrica a mà, etc..), que produeix posteriorment àmfores tarraconeses, i que perviu fins el moment de la T.S. Clara A. Prop del lloc es coneixen també les restes d'estructures romanes.

* A **Ca l'Escoda** (7.9) ha estat localitzat un forn, no excavat, prop del qual s'hi ha trobat restes d'una tègula recremada i deformada, i altres materials romans. Prop del forn es coneixen les restes d'habitacions pavimentades amb *signinum* i un mosaic de tesselles blanques i negre (amb material datable a partir d'època Augustea). El lloc és a prop de la zona de **Las Pèrgolas** (7.4), on es coneixen dues grans cisternes en *signinum* i restes d'època anterior (ibèric final). El més interessant, però, és que a l'excavació de "las Pèrgolas" s'hi ha trobat també escòria de ferro i ceràmica, així com àmfora Dressel 1 Laietana, juntament amb material ibèric entre el que destaca la ceràmica ibèrica a mà.

La probable vil·la de Ca l'Escoda va perdurar fins el Baix Imperi.

* A **Can Torradeta** (9.7) és té la notícia de la troballa d'un petit forn, que no s'ha excavat mai, que podria ser romà. El jaciment té un nivell ibèric final (troballa d'un fragment de *signinum* fet amb ceràmica ibèrica trinxada, presència de ceràmica ibèrica a mà, etc..), així com estructures d'un nucli funcional (un camp de dòlies) difícil de datar, però on hi és present el material ibèric i republicà. Al sector de Can Alsina (9.8), situat a uns 100 m. d'aquí, s'ha trobat en superfície un fragment de ceràmica ibèrica grollera recremada, possible índex d'una producció propera.

Aquestes estructures sembla que perduraren fins el moment de la T.S. Clara A.

* A **Sant Cristòfor de Cabrils/Veinat de St. Crist** (10.2) les obres de l'Autopista van destruir un forn i els seus escombralls. Es tracta molt probablement d'àmfores Pascual 1, si bé també poden haver-hi Dressel 2/4. Prop del lloc s'excavà un ampli sector d'habitació, amb un conjunt de com a mínim 16 habitacions disposades entorn un pati central, amb elements indicatius d'una vil·la romana (paviment d'*opus sectile*, possible zona de banys, etc..).

En l'excavació d'aquestes estructures, però, M. Ribas va localitzar-hi un nivell amb materials ibèrics i republicans idèntics als de l'última fase de Burriac, clar indicatiu d'un nivell més antic de l'ibèric final (indicis confirmats pels materials conservats, com diversos *pondera* amb grafitos ibèrics en "X", ceràmica ibèrica i Campaniana (sobretot B)).

La vil·la va perviure fins el moment de la T.S. Clara A.

* A **Prop de Cal Abril** (10.3) ha estat localitzat recentment un forn romà de planta circular, prop del qual segurament hi havia un *lacus*. El material que apareix prop del forn és Alt-Imperial (T.S. Sud-Gal·lica-T.S. Clara A), però també hi havia ceràmica grollera (tardana?). Molt a prop d'aquest punt s'hi han trobat dues àrees amb material ibèric. Una (Garrofers), amb presència de ceràmica ibèrica a mà, comuna ibèrica, i també T.S. Sud-Gal·lica, i una altra amb material republicà (**Feixes de l'Arlot** (10.4)).

La ubicació d'aquest forn és veritablement elevada respecte a la plana, indicatiu d'un tipus de poblament que no s'adiu gaire amb el model romà, especialment pel que fa a les ubicacions de forns.

L'ocupació del lloc està testimoniada fins el moment de la T.S. Clara A.

* A **Can Notxa** (13.3) fou excavat un forn el·líptic, amb dues cavitats rectangulars o cendreres i parets on s'hi utilitzava el maó. Al seu costat s'hi excavà també un abocador, ple de tégules i ímbrex. A part d'aquest material s'ha trobat en superfície al lloc àmfora Tarraconesa, si bé informe. A prop del forn hi havia també les restes d'un conjunt de tres habitacions, una amb un petit dipòsit en *signinum* i una altre amb tres sitges excavades al sauló. Eren habitacions amb murs de pedra seca, indicatives, juntament amb el poc material que es coneix del lloc (Campaniana B, àmfora ibèrica, i una urna cinerària feta a mà apareguda en el forn), de la filiació ibèrica dels habitants del lloc.

El conjunt de troballes sembla prou significatiu d'un hàbitat de l'ibèric final, amb sitges i murs de pedra seca, que es dedica a la producció del vi, i en procés d'assimilació d'unes noves formes i tècniques (per exemple el *signinum*).

Tampoc podem oblidar la proximitat d'aquest forn al jaciment de **Can Balençó** (13.17), on sembla que s'hi ha trobat algun fragment de grisa emporitana recremada, i en el qual no s'han identificat estructures d'aquest tipus (Can Notxa està situat tocant a la riera d'Argentona, mentre Can Balençó queda més amunt, en el vessant).

Al jaciment s'hi trobà també T. Sigil·lata, ceràmica grollera i àmfora tarraconesa, el mateix nivell final que trobem a Can Balençó.

* A **Sant Sebastià D'Argentona** (13.4) foren excavades les restes d'un forn, el seu escombrall, i tres sitges de 3 m. de fondària per 1.5 de diàmetre reomplertes amb desferres. Sembla que les peces amfòriques produïdes foren les Pascual 1 i les Dressel 2/4. El material de les sitges dona una

cronologia de s. II-IV d.C., però l'existència d'àmfora Pascual 1 pot portar-nos a època Augustea.

* A **Can Madà** (13.10) fou excavat un forn de petites dimensions, amb petites canals al voltant de la paret central, el probable suport de la graella. Dins del forn es trobà un apilonament de ceràmiques, entre les quals predominaven les imitacions de ceràmiques Campanianes. Es tracta d'un tipus d'imitació molt freqüent en els jaciments ibèrics d'aquest moment, amb una cobertura gris exterior i amb la pasta de color amarronat, que imita les formes de la Campaniana B des de la Lamb. 1 fins la Lamb. 10

El forn, doncs, és de clara filiació indígena, productor d'un tipus de peça que difícilment pot sortir d'un àmbit propiament ibèric.

Prop d'aquest lloc, a Can Bartrina, s'hi ha localitzat també en superfície ceràmica ibèrica i àmfora Itàlica, i de fet tota aquesta àrea entre Agell i Argentona presenta una densitat d'ocupació en època ibèrica final sorprenent.

El lloc segeuix ocupat en època romana Alt Imperial, amb la construcció d'un *Iacus* i altres dependències, testimoniant de nou la pervivença de molts assentaments un cop els forns deixen de produir.

* A **Can Portell** (13.11) han estat localitzades tres estructures circulars de combustió, corresponents a forns excavats en el sol. Molt a prop d'aquestes estructures s'hi ha excavat un gran abocador d'àmfora tarraconesa. Es un abocador que segons els sondejos pot ocupar una àrea de més de 8.000 m², i per tant indicatiu d'un volum de producció elevadíssim, que només pot ser equiparat a una producció de tipus industrial. L'abocador presentava un gran volum d'àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4, amb rebutjos de cuita, així com restes de tovots recremats, i un volum molt més baix de Dressel 1 laietana i de Laietana 1, de les quals no es trobaren rebutjos. Tot i amb això, però, la presència d'aquests dos tipus inicials d'àmfores vinàries locals dins d'un abocador (i amb pastes idèntiques a la de les peces posteriors) ha de ser considerada com un reflexe de la seva producció al lloc.

La cronologia de l'abocament és molt concreta (delimitada per la T.S. Itàlica), del 10 a.C. fins el 16 d.C., potser arribant fins a l'època de Tiberi. No hi ha cap material posterior a Tiberi, ni en superficial. En aquest moment s'acaba completament la producció.

L'abocador, però, ens documenta altres tipus de produccions. Els forns produïren també algunes peces de ceràmica comuna, entre les quals cal destacar les imitacions de vasets de Parets Fines (formes Mayet I i II), i diversos tipus d'olles i gerres, totes elles de clara tradició ibèrica (exvasades, etc..) (CODEX 1992f p. 27). També es produïren peces en ceràmica grollera oxidada romana. També a l'abocador s'ha trobat una quantitat important de tègula i imbrex (encara que no amb defectes de cuita).

Tant a l'abocador mateix (si bé en una posició clarament residual), com en algun sondeig efectuat prop de l'abocador, ha estat recuperat material ibèric i republicà més antic:

algun fragment de Campaniana A i B, una peça en ceràmica comuna ibèrica imitant la forma Lamb. 36 de la Campaniana, ceràmica grisa emporitana, comuna ibèrica, i Dressel 1B. Segons els arqueòlegs el volum de material més antic (Dressel 1 local, Laietana 1) indica l'existència d'una ocupació anterior del lloc (reforçada per la troballa de Campaniana B i alguns importació púnica o púnico-ebussitana).

Les imitacions de Dressel 1 locals imiten la forma Dressel 1A i 1B, que es daten entre el segon quart i el 40-30 a.C., i en superficial n'ha aparegut un fragment de vora amb l'estampeta Q.FABI (estampeta que ha estat retrobada també a Can Balençó sobre una peça igual). Es tracta de l'única estampeta que es coneix a la comarca sobre aquest tipus d'àmfores, indicativa d'un personatge amb dos noms, possiblement ciutadà romà (l'estudi d'aquesta estampeta l'hem efectuat a l'apartat de les fonts epigràfiques, 1.2.2.1). Tot i no ser segur, pot pensar-se que l'estampeta correspon a una peça produïda en aquest forn.

L'abocador de Can Portell, doncs, testimonia un centre de producció d'àmfora tarraconesa d'unes dimensions que podem qualificar d'industrials (l'abocador s'utilitzà durant poc temps, durant el gran moment del vi laietà), que si bé inicialment va produir a un nivell reduït, en el moment de les Pascual 1 va incrementar massivament la producció. Tot i amb això, el forn també té uns indicis d'un origen dins l'ibèric final (clarament exemplificats en les produccions de ceràmica comuna, de clara tradició local).

* Entre l'**Hotel Delfín** i **Can Dordeta** (14.1 i 14.2) s'hi ha trobat un forn de planta circular, amb columna central de totxos i parets excavades a l'argila. A l'**Hotel Delfín** s'hi excavaren les restes d'una vil·la romana, distribuïda al voltant d'un pati central o atri, amb algunes habitacions pavimentades amb *signinum*. Hi havien àrees destinades però a feines productives (dipòsits de gran tamany). A **Can Dordeta** sols s'hi excavaren les restes de dues habitacions (amb elements d'un cert luxe, però, com un tambor de columna o una motllura de marbre). En tots dos indrets va apareixer àmfora Pascual 1.

En una recent prospecció del lloc s'hi trobà algun fragment d'àmfora Tarraconesa i ceràmica ibèrica, el que podria indicar una cronologia lleugerament més antiga de les estructures del forn.

Probablement el forn va produir àmfora Pascual 1.

La zona de la vil·la de l'**Hotel Delfín** perviu fins el Baix Imperi.

* Al **Camí de Vista Alegre** (14.5) sobre l'escombrall d'un forn de l'ibèric ple s'hi aboquen a partir d'època d'August materials provinents d'un nucli proper, que estava funcionant des de l'ibèric final. Aquest nucli presentava un conjunt material on predominava aclaparadorament l'àmfora ibèrica (més de la meitat del material abocat), indicatiu de l'existència propera d'un centre productor. Entre el material d'aquest hàbitat, però, també s'hi trobaven peces d'àmfora Tarraconesa, Dressel 1 laietana, Laietana 1 i

Pascual 1. Si bé no tenim indicis de la seva producció, el que si és clar és que la seva presència (especialment pel cas de la Dressel 1 local i la Laietana 1) era freqüent en contextes arqueològics clarament ibèrics (com de fet ja havíem testimoniat també a Can Balençó). La proximitat de l'abocador del Camí de Vista Alegre als Forns de Sta. Cecília-St. Simó, però, permet pensar que algunes d'aquestes àmfores Tarraconeses trobades a l'abocador no provinguessin d'aquest forn proper, igual com segurament ho són les àmfores ibèriques.

Els precedents indígenes d'aquest abocador els trobem no sols en època ibèrica plena (amb l'abocador inferior), sinó també en època ibèrica final, quan trobem a molts pocs metres de l'abocador una sitja ibèrica amortitzada entorn el segon quart del s. I a.C. (curiosament, el moment on comencen a apareixer les primeres àmfores vinàries de producció local).

* Als **Forns de Sta. Cecília** (14.6) s'hi han excavat quatre forns i un o dos abocadors. Els forns eren situats arrengrerats, guardant una distància aproximada entre si d'uns 3 m.. Eren forns de planta circular (o més propiament elíptica), construïts en una sola peça d'argila, units al damunt d'un solid lilit d'argila de 26 m.. L'últim que fou excavat presentava unes parets laterals revestides amb pedres. Sobre el sol de la fogaina hi havia estesa una capa de calç.

Dels abocadors (un dels quals sembla que era d'un gran tamany, d'uns quants metres d'alçada) se'n coneixen materials de finals de s. III o inicis s. II a.C., clarament ibèrics (si bé amb productes ja en vies d'estandarització), i algunes peces ceràmiques de la mateixa estructura del forn fetes en pasta sandvitx. També se'n coneixen però de posteriors, ja de s. I a.C., amb algunes peces que són imitacions d'àmfora Dressel 1, és a dir són Dressel 1 laietanes. També d'aquest mateix abocador provenen alguns fragments d'atuellis de gran tamany en ceràmica comú que es produïren al forn (de gran capacitat d'emmagatzematge).

Per tant en aquest conjunt de forns, un veritable centre industrial terrissaire (que per l'abocador podria ser comparable a Can Portell), està ben testimoniat com en els mateixos centres ibèrics on s'ha estat produïnt àmfora i peça ceràmica típicament ibèrica, en un moment entorn la 1ª meitat de s. I a.C. la producció s'orienta vers les noves necessitats: les àmfores vinàries Dressel 1 Laietanes. No es tracta en aquest cas, doncs, d'un nou forn, sinó que és el mateix centre terrissaire indígena ibèric el que reorienta la seva producció.

* A **Can Bada** (14.9) entorn el tercer quart del s. II a.C. són amortitzades unes estructures de l'ibèric final possiblement relacionades amb el centre terrissaire dels forns de Sta. Cecília.

* A **Can Majoral** (14.10) tenim documentada l'existència d'un forn ben proper. Sobre un abocador de l'ibèric final (possiblement també relacionat amb un centre terrissaire)

s'efectua un retall i s'hi troben materials provinents d'un forn proper, amb la troballa de diversos maons fets a mà, excessivament cremats, quasi vidriats, provinents de l'estructura d'un forn, així com fragments d'escòria. En aquest estrat s'han recuperat diversos fragments d'àmfora Tarraconesa, entre els quals destaquen algunes vores de Laietanes 1, el que fa pensar que fou un centre relacionat amb aquesta producció. També s'hi ha trobat Pascual 1 i Dressel 2/4.

El lloc, segons els seus excavadors, en aquest moment no és un abocador, i ha d'estar ben a prop d'un forn. En un moment marcat per la T.S. Sud-Gal·lica entorn a principis de s. I d.C., però, el lloc és amortitzat i es reomple amb materials d'abocament, marcant el final de les estructures relacionades amb el forn.

Aquest forn té un clar precedent ibèric anterior, amb la troballa d'un nivell d'abocament amb molta àmfora ibèrica (però també tègula), i la troballa en estrats posteriors de peces de tradició ibèrica recremades, passades de cuita. Els materials d'època ibèrica localitzats (amb Campaniana A i B, grisa emporitana tardana -una de les quals amb un grafit ibèric-), així com l'identificació de produccions antigues d'àmfora Tarraconesa (com a mínim Laietana 1) ens fa pensar en una continuïtat en l'utilització del lloc, des d'època ibèrica final fins època romana.

* A **Torre Llauder** (14.35) tenim documentat un centre terrissaire de gran dimensió, amb 2 forns rectangulars de producció amfòrica, un forn quadrat més petit, i un de circular també petit. Un dels forns rectangulars, amb dues cambres de foc, podia coure a la vegada 110 o bé 220 àmfores.

El centre es completava amb diverses estructures construïdes en pedra seca (algunes amb murs de doble parament reomplert amb peces de Pascual 1 provinents del rebutjos del forn, dada que indica una ampliació progressiva del forn quan aquest ja funcionava). A la part baixa de la vil·la també es coneixen estructures d'aquest mateix moment, amb una zona dedicada a l'emmagatzematge en *dolia*.

El forn produï bàsicament àmfora Pascual 1, si bé també s'hi troba la Dressel 2/4.

El lloc presenta alguns materials d'època anterior (amb un conjunt de material ibèric bastant significatiu, amb algunes peces de ceràmica a mà, i alguns grafits de filiació ibèrica), si bé no s'hi han localitzat estructures. Cal dir, però, que ja R. Pascual va destacar com algunes de les estampetes trobades a la vil·la no corresponien a signes llatins, sinó més aviat ibèrics ("varias estampillas ilegibles o con signos convencionales que no son letras y a menudo recuerdan los caracteres del alfabeto ibérico" (PASCUAL 1977 p. 63)).

Posteriorment, ja en època de Tiberi, el centre terrissaire es transforma en un conjunt residencial tipus vil·la, amb una zona de banys, peristil, etc...

L'evolució del jaciment, doncs, permet veure com en un primer moment el nucli té una funcionalitat clarament

productiva, i no serà fins una segona fase que esdevindrà la vil·la romana suburbana que avui en dia es coneix.

No podem oblidar, tampoc, els testimonis d'una ocupació indígena del lloc.

* Del **Forn de les Casetes** (14.38) és conserva la cambra de foc, amb dues pilastres de totxos i la fogaina. A pocs metres cap el Sud s'hi conserva el seu abocador, amb un apilonament d'àmfora Laietana 1. Si bé el forn apareix aïllat, ben a prop d'ell es troben els jaciments de **Can Pou** (14.39) i la **Propietat de la viuda Regàs** (14.40) on s'ha documentat un important volum de materials ibèrics en superfície, Campaniana A Tardana, i altres indicis d'un hàbitat que podia haver existit d'incis de s. I a.C. fins mitjans o finals de s. I d.C. (amb T.S Itàlica, T.S Hispànica i comuna Africana).

El forn de Laietanes, doncs, apareix en un punt on s'ha documentat la pervivença d'un assentament de l'ibèric final, situat en el promontori proper, si bé tan sols documentat a través de material en superfície.

* A la **Vil·la romana del Morrell** (15.1) fou excavat un forn a 50 m. de la vil·la. Era un forn circular (lleugerament elíptic), d'uns 3 m. de diàmetre interior. El forn estava format per terra argilosa pastada, amb cúpula feta de toves o grans maons d'argila. Prop d'ell es localitzaren els abocadors, plens de rebutjos de cuita, amb àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4. També aparegueren en els escombralls restes de vasos, moltes restes de tègules, imbrex, *dolia* i maons.

De les estructures properes al forn, identificades tradicionalment com una vil·la, en coneixem tan sols dues habitacions pavimentades amb *signinum*, i s'hi esmenten restes d'un mosaic. Recentment prospectat el lloc s'hi ha vist les restes d'un *Iacus*, el que fa pensar més aviat en un centre de caire funcional.

En el lloc s'hi ha trobat en prospeccions recents ceràmica ibèrica, Campaniana B, àmfora Itàlo-Campana, i material romà fins el moment de la T.S. Clara A. Prop d'aquest punt, a més, hi coneixem el jaciment **Ibèric del Morrell** (15.2).

* Al **Sot del Camp** (16.2) aparegué un forn i al costat els seus escombralls, que s'excavaren fins una profunditat de quatre metres, plens de restes de fabricació d'àmfora sobretot Pascual 1 i Dressel 2/4. També s'hi localitzaren, però, peces Oberaden 74 i Laietanes 1 (amb l'estampeta L.VOLTEIL), el que indica un inici de la producció més antic.

De les estructures d'habitació situades prop del forn en coneixem tres habitacions, amb parets de pedres grolleres i morter de calç. Dues de les tres habitacions estaven pavimentades amb *signinum*. El material aparegut a l'excavació del sector d'habitació ha ofert, però, un conjunt de materials d'una cronologia inicial dins l'ibèric ple, i un nivell de l'ibèric final bastant clar (Campaniana B, imitacions de Campaniana, imitacions d'Aretines, grisa emporitana, ibèrica a mà, una fibula "de navecilla", etc..). També recentment en superfície s'ha recuperat material de

filiació ibèrica (comuna ibèrica, dues bales de fona de plom, diversos *pondera*, etc..), tots ells indicatius de la pre-existència en aquest punt d'un hàbitat ibèric anterior, que probablement va perviure fins l'inici de la producció del forn.

Els darrers materials que coneixem provinents del jaciment consisteixen en peces de la T.S Hispànica, que juntament a la presència de Dressel 2/4 (menys abundant que la Pascual 1) ens indica que el final del jaciment va coincidir amb l'inici del decliu del comerç i exportació del vi laietà.

El jaciment del **Sot del Camp**, doncs, podria ser considerat un bon exemple d'un hàbitat d'origen ibèric, que en el s. I a.C. es dedica a la producció del vi, amb la construcció d'un forn ben a prop, on s'hi produeixen àmfores i altres materials. El nucli adopta tècniques ja ben clarament romanitzades (paviments de *signinum*), però el final del gran comerç del vi laietà comporta també la desaparició d'aquest centre, que, a diferència d'alguns altres, no arriba a transformar-se en una vil·la romana.

* A **Can Collet** (19.2) s'hi excavà un forn romà productor d'àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4. S'han recuperat del lloc fragments de Pascual 1 i sobretot de Dressel 2/4 recremats. El material fi recuperat, T.S Sud-Gal·lica, T.S. Hispànica i T.S. Marmorata, ens marca un breu període de temps en que el centre estigué en ús.

De tota manera el forn té un clar precedent indígena, com ho testimonia la troballa de quatre sitges ibèriques amortitzades amb ceràmica comuna ibèrica, ibèrica a mà, fragments de tègula, i un pivot d'àmfora Pascual 1, indicatiu clar de la relació entre ambdós jaciments (és un nou cas d'encavalgament cronològic entre l'aparició de forns i amortització de sitges).

* A l'**Horta Nova** (20.2) es trobà en superficial material provinent molt probablement d'un abocador de forn, ja que s'hi trobaren alguns fragments d'àmfora recremats, així com totxanes d'argiles típiques de les construccions de forns romans (i un fragment d'estructura ceràmica de forn, recremada). El material amfòric trobat consistí en àmfora Laietana 1 i Pascual 1.

Entre el material recuperat, però, n'hi havia d'anterior (Campaniana B, comuna ibèrica), i de fet el lloc està situat al peu d'una elevació on tenim identificat un assentament de l'ibèric final bastant clar (**Mas Aiguaviva** (21.1)), amb algunes sitges i abundant material superficial. Molt significativament, el darrer material que trobem al **Mas Aiguaviva** correspon a T.S Aretina i àmfora Pascual 1, precisament el darrer tipus d'àmfora que tenim documentat al forn situat a baix.

Sembla per tant que podem establir una relació entre ambdós jaciment, l'hàbitat amb sitges i el forn, que pertanyen molt probablement a un únic assentament de caire indígena.

Una dada indicativa d'aquesta relació és la coincidència en les seves cronologies, especialment pel que fa al seu moment final, marcat per la presència d'àmfora Pascual 1 i de T.S.

Aretina, però absència de materials posteriors. Sembla, doncs, que l'època d'August o Tiberi marca el final d'aquest assentament.

* A **Torre Martina** (24.1), un turó ocupat per diverses estructures i habitacions, han estat recuperades algunes peces d'àmfora Pascual 1 recremades. Concretament aparegueren en una habitació amb paviment ceràmic i murs arrebossats, juntament amb peces de Dressel 2/4, T.S. Sud-Gàl·lica i Parets Fines.

El turó, però, té indicis de poblament anterior: a la part alta fou excavada una habitació que presentava en un estrat barrejat Campaniana B i Campaniana C, juntament amb algun fragment de T.S. Sud-Gàl·lica. A la part baixa aparegueren també en uns talls moderns restes de murs i dues sitges (buidades pels furtius, i en una de les quals aparegué un crani humà -una dada que ens recorda les sitges ibèriques de Can Modolell o Can Grandia, on també aparegué algun crani humà-). També al lloc fou trobat un fragment d'àmfora Dressel 1 Itàlica.

El darrer material que coneixem del jaciment és la T.S. Sud-Gàl·lica i l'àmfora Dressel 2/4, que poden marcar el final de l'ocupació.

El conjunt de troballes fa pensar en un hàbitat de l'ibèric final enturonat prop de la costa, que esdevé posteriorment un centre productor d'àmfores vinàries, si bé per poc temps. Coneixem ben a prop d'aquí un exemple molt semblant: El Roser-Mujal a Calella (26.2).

* Al **Forn del Morer** (24.2) s'ha excavat un sector del jaciment situat a prop del forn romà, si bé no es tracta propiament del forn. S'ha localitzat un potent mur d'*opus caementicium* de quasi un metre d'amplada que controla el pas de l'aigua de la riera. Es tracta d'un mur que documenta les obres de delimitació i control que s'efectuaren en època romana en els cursos de les rieres, facilitant així la seva utilització amb finalitats industrials (com és aquest cas), o simplement amb finalitats de protecció dels camps i terres del voltant. Aquesta tasca de canalització, però, ja era present també en època ibèrica (per exemple en època ibèrica final la trobem a Can Balençó, si bé no sabem si existia en època ibèrica plena). A aquest potent mur hi va a parar també una canalització més petita que davalla de la part alta, probablement de la zona del forn.

El mur fou construït en època Augustea, i presenta en els nivells de fundació àmfora Pascual 1, sense Dressel 2/4, indicatiu que el forn ja funcionava quan el mur fou construït. Contra aquest mur, posteriorment, s'hi van acumulant materials provinents del forn o del seu abocador, dipositats aquí de forma natural. Entre aquest material hi trobem restes de producció d'àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4, una peça de tobera, rodets-separadors, etc...

El més interessant, però, és que sota els nivells de fundació del mur de *caementicium* Augusteu, s'ha identificat un estrat arqueològic anterior: es tracta d'un nivell format per grans blocs d'escòria de ferro, productes de rebuig d'un taller de foneria anterior. Aquests elements d'escòria, de

rebuig (alguns de gran tamany), presenten com a únic material ceràmic ceràmica ibèrica a mà i ibèrica a torn. Es tracta, per tant, de les restes d'un taller de foneria ibèrica que va funcionar en aquest mateix punt anteriorment al forn romà de Pascual 1.

Prop d'aquest lloc (a **Les Valls** (24.5)) s'hi han trobat restes ibèriques en superficial, d'una cronologia de mitjans o segona meitat de s. I a.C., indicatives d'una ocupació ibèrica final de la zona.

Si bé el forn del Morer sembla tenir molt poca continuïtat (l'últim material és l'àmfora Dressel 2/4), la pervivència d'ocupació del lloc està testimoniada al *castrum* del Morer, situat al costat, que va perviure fins el Baix Imperi.

* A **El Roser-Mujal** (26.2) ha estat excavat un centre terrissaire de grans dimensions, dedicat a la producció d'àmfora Laietana 1, Pascual 1 i Dressel 2/4.

A la part baixa del turó es localitzaren unes naus allargades (de més de 30 m.), construïdes en un parament de pedra seca sense fang, que cal interpretar com a grans tallers de fabricació (en els quals hi havia canalitzacions i altres indicis d'activitat industrial). També a la part baixa, però, en un altre sector, es localitzaren unes habitacions construïdes en pedra seca irregular lligada amb fang d'una aparença ibèrica molt notable.

A la part alta, en el turó, han estat excavades diverses estructures (una zona amb *dolia*, un *lacus* en *signinum*, etc.). Son estructures construïdes entorn l'any 10 a.C., si bé hi ha indicis de construccions anteriors. Els murs d'aquestes construccions, però, practicament no utilitzen la calç (sols en un cas d'una banqueta de fonamentació, i molt escassa). Segons el seu excavador (LOPEZ 1982 p. 60) es tracta de murs fabricats amb pedra irregular lligada amb fang (i en algun cas amb fragments de tègula i àmfora reaprofitada a la construcció), que no dubta a qualificar de clarament ibèrics. Son murs idèntics als que es poden trobar als poblats ibèrics d'època republicana.

Com a dada que referma aquesta afirmació, a més, en el turó han estat localitzats materials molt clars d'època ibèrica final (Campaniana A i B, comuna ibèrica i ceràmica ibèrica a mà, entre la que destaca algunes peces amb decoració amb cordons digitats (LOPEZ 1989 p. 202)), així com algun de més antic (s. IV a.C.). El mateix ha passat a la part baixa, on sota el nivell dels forns romans ha estat identificat un estrat, sense materials, d'època ibèrica plena.

El Roser-Mujal, per tant, és un hàbitat ibèric, que perviu fins època ibèrica final, que es veu inmers en els canvis que acompanyen el gran moment de producció i exportació del vi laietà.

El forn també respondrà a aquesta tradició anterior, i així ha estat destacat pels investigadors (LOPEZ 1982 p. 14 i ss., LOPEZ 1989 p. 177)) com el forn, a part d'àmfores, produeix ceràmiques comunes inspirades en les precedents ibèriques. Es segueixen produint *kalathoi*, bicònics, bols hemi-esfèrics. Aquestes peces es fabriquen en ceràmica comuna romana (podriem dir-ne de pasta Tarraconesa), però

les formes segueixen sent ibèriques. La producció d'elements com el *kalathos* no pot entendre's fora d'un contexte clarament indígena. També es produeixen pesos de teler i tègula. Es a dir, el forn segueix produint els productes que es consumien en un assentament ibèric final.

Com diu A. Lopez "De este modo, aunque ha desaparecido la impecable técnica alfarera ibérica, sobreviven los *kalathoi*. Aunque algo cambiadas, las jarras bicónicas abundan, y tambien se descubre con facilidad la presencia de numerosos cuencos hemiesféricos, cuyo modelo los iberos habían tomado años atras de productos griegos y romanos. Tampoco es difícil descubrir la presencia de grandes ollas carenadas, directas sucesoras de las elegantes piezas indígenas de "cuello de cisne" o de algunas jarras bicónicas, provistas de asas bífidas o trilobuladas.

Fuera del campo de la vajilla de mesa, no deja de ser significativa la presencia de *pondera* idénticos a los ibéricos, utilizados, sin duda, en modestos telares domésticos" (LOPEZ 1989 p. 177).

En el cas de les àmfores produïdes en aquest taller, alguna presenta algun clar grafit ibèric (LOPEZ 1989 p. 197, nº 11).

L'abandonament del forn i de l'hàbitat en el moment datat per la T.S. Sud-Gàl·lica entorn el 60-70 d.C. ens indica de nou la poca continuïtat que tingueren alguns dels hàbitats especialitzats en aquesta producció.

* Al C) **Guillem de Palafolls** (29.1) s'excavaren les restes d'unes construccions en pedra seca, magatzems o tallers, que foren amortitzats amb materials provinents d'un forn proper. Es tracta d'àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4. Entre el material no en coneixem d'ibèric, però sí que sabem que els fonaments d'aquestes construccions s'obriren en un estrat anterior, amb Campaniana A Tardana, Campaniana B i T.S. Itàlica, indici d'una ocupació més antiga. Aquestes dues dependències són amortitzades molt ràpidament (una en un moment datat encara per la T.S. Itàlica, i l'altre per la T.S. Sud-Gàl·lica). Tot el conjunt d'aquesta zona acaba amb la T.S. Sud-Gàl·lica.

Idèntica cronologia donen les restes de **Can Viader** (29.2), on s'excavà un paviment romà realitzat amb material provinent d'aquest mateix forn, amb fragments d'àmfora Pascual 1, Dressel 2/4, T.S. Aretina, i que acaba entorn el tercer quart del s.I d.C..

Sembla per tant que el forn d'aquest centre deixa de funcionar entorn el tercer quart del s.I d.C., si bé la ocupació perdura en un punt a tocar d'aquests dos, la zona d'hàbitació documentada a **Santa Rita** (29.3), on es coneix com a mínim l'existència d'un *lacus*.

FORNS POC DOCUMENTATS.

* A **Can Andreu** (2.3) es conserven les restes d'un forn, que no ha estat mai excavat. La proximitat a les restes romanes poden indicar un origen antic.

* A **La Serreta** (4.2) s'hi trobà escòria ceràmica recremadíssima.

* A **Can Pitxiu** (4.3) hi havia les restes d'un o dos forns, que no s'excavaren. En superfície sembla que hi havia material romà.

* A **Can Llinàs** (4.5) sembla que hi ha conservades les restes d'un forn, que no ha estat excavat. L'origen ibèric del jaciment ha estat ben testimoniats per les darreres excavacions.

* A **El Palau** (5.2), zona amb precedents ibèrics (ceràmica ibèrica i Campaniana), on possiblement en època Alt-imperial s'hi desenvolupà una vil·la (s'hi ha trobat un passamà de marbre, un capitell corinti tardo-romà, a part d'un suggeritiu topònim), s'ha localitzat un forn que no ha estat excavat.

* A **Can Vilalta** (8.2), al Sud del pas de la via romana, s'excavaren les estructures d'un nucli funcional, amb un dipòsit fet amb *signinum* i prop d'ell un forn circular fet d'argila molt compacte. Prop d'aquí també va ser excavat un sector d'habitació.

* A **La Fornaca** (9.5) es coneix l'existència d'un forn probablement romà. El forn està situat prop d'unes estructures de l'ibèric final.

* A **Can Matavents** (13.1) va ser trobat un forn romà al costat d'un gran escampall de ceràmica i àmfora romana provinent de l'escombrall. Malauradament no sabem de quin tipus de material es tracta. En qualsevol cas el jaciment està situat en un lloc adient per a un forn romà, prop d'un camí i una riera.

* A **Can Modolell** (12.9) s'hi localitzaren un conjunt de totxos amb grafit llatins, que han estat interpretats com a possibles proves de cocció d'un forn proper.

* A **La Vendrella** (12.18) foren localitzades en superfície les restes d'un possible abocador de forn, amb fragments de totxos i ceràmica recremada. Sembla tractar-se d'un forn de material constructiu. El jaciment es coneixia d'antic, i s'hi havia trobat material republicà (Campanianes) i Imperial (Sigil·lata), el que no permet dir gaire cosa respecte a la cronologia del forn.

* A **Prop de Can Mora** (12.19) segons M. Ribas va trobar-s'hi un forn de planta circular. Prop del forn hi havia unes habitacions, algunes pavimentades amb *signinum*, disposades entorn d'un peristil. El material conservat del lloc és tot del s. I d.C. (si bé sols s'han conservat 6 frags. ceràmics).

* A **Can Comalada** (13.5) s'ha trobat en superfície materials ibèrics, àmfora Itàlica Dressel 1, àmfora púnico-ebussitana,

i àmfora Tarraconesa (Dressel 2/4), així com nombroses tègules, una d'elles recremada. Es tracta d'un indici molt dèbil de centre terrissaire, però ens marca un horitzó cronològic on hi ha nombrosos forns produït a la comarca. El material superficial més tardà trobat és un fragment de T.S. Clara C.

* Prop del pont de la **Via romana de Parpers** (13.6) M. Ribas sembla que va localitzar-hi un forn romà, del que no sabem res més. En tot cas la seva ubicació prop d'una via important respón també a un patró bastant extés per a aquest tipus d'estructures.

* A la **Vil.la dels Caputxins** (14.17) es situa prop de les restes d'un assentament romà (del qual coneixem una primera fase amb alguna habitació pavimentada amb *signinum*, i murs d'*opus incertum* amb calç) un forn de planta circular d'uns 2 m. de diàmetre, que no sabem que produïa.

De les estructures de l'assentament coneixem un conjunt interessant de material republicà, amb Campaniana A, sobretot B, i un lot de material ibèric (imitacions de Campaniana, urna d'orelletes, peça comuna ibèrica de vora acanalada, grisa emporitana, etc.) bastant significatiu.

* Al **Camí dels Contrabandistes prop de la riera de Cirera** (14.23) s'hi trobà un petit forn circular romà de planta circular, d'un diàmetre interior de 1.65 m., construït d'una sola peça amb terra pastada. No es coneix la seva producció. El forn era situat a tocar d'un conjunt de quatre habitacions, una de les quals pavimentada amb *signinum*, si bé sembla que també es trobaren restes de paviments més luxosos. La cronologia del jaciment sembla ocupar el període Alt i Baix Imperial.

* M. Ribas cita en dos jaciments la troballa d'un forn de vidre (a **Figuera Major** (14.25) i a **Torrent de les Piques** (14.27), que sembla ser el mateix. No hi ha indicis de producció ceràmica.

* A l'excavació de la vil.la de **Can Sans** (15.5) es va trobar a la part rústega un abombament en el paviment que M. Ribas interpretà com un forn, una interpretació no massa clara.

* A **Prop de Can Mora de Dalt** (16.4) s'hi cita la troballa d'un forn romà prop de les restes d'unes habitacions romanes. Prospectant recentment el lloc s'hi ha trobat restes de parets, així com fragments de ceràmica ibèrica en superfície. La dada pot ser interessant si tenim en compte que prop d'aquest punt s'hi troba el jaciment de **Can Jordi** (16.10), on unes sitges ibèriques foren amortitzades amb els escombralls provinents d'un forn ibèric no localitzat. Els darrers escombralls s'abocaren en el tercer quart del s. II a.C., datació molt pròxima al d'altres forns ibèrics que sabem que arribaren a produir també les primeres àmfores Tarraconeses (per exemple els forns de Sta. Cecília o St. Simó (14.6)).